

MORIR A CADAQUÉS FENT RETAULES

MONTSERRAT MOLI I FRIGOLA

II UNIVERSITA DI ROMA "TOR VERGATA"

A la meva estimada mare, Àngela Frigola Puate.

"Algú que ens sosté, que ens aprova i de vegades se'ns oposa, algú que comparteix amb nosaltres, amb igual fervor, els goigs de l'art i de la vida, llurs afanys, mai enutjosos i mai fàcils; algú que no és ni la nostra ombra, ni el nostre reflex, ni tan sols el nostre complement, sinó que és ell mateix, algú que ens deixa divinament lliures i tanmateix ens obliga a ser plenament allò que som".

M. Yourcenar, *Memòries d'Adrià*.

PROEMI

S'ha escrit molt sobre el *Retaule d'or* de Cadaqués, definit així a l'atenta i delicada lectura de Joan Josep Tharrats. Jo he escollit fer-ne una lectura a través dels artífexs que fan possible el retaule, parlant de llurs glòries i misèries. Són una munió i tenen "molta vida". He fet constar els seus noms per apropar-los al poble de Cadaqués, que si bé estima el retaule no sap fins a quin punt n'és protagonista.

Espero que a partir d'ara se l'estimi molt més, perquè gairebé tots tindran avantpassats que n'han fet alguna part o hi han col·laborat. Vull que se sentin part del retaule, que en definitiva és una obra col·lectiva, dirigida per un "manager" d'excepció: Pau Costa.

Seria desagraït no fer constar els noms dels promotors, o sigui els cònsols o regidors de la Universitat de Cadaqués, en especial els regidors d'obra i l'ideòleg del mateix, Sebastià Escofet Sastre (1664-1737), que es mereix un llibre per la seva gran humanitat i qualitats i les seves iniciatives artístiques i estètiques, que han fet obrar una església tant bella, però també per la quantitat de documentació produïda i per ésser el mentor de generacions de cadaquesencs. No em puc oblidar dels il·lustrats bisbes de

Girona dels segles XVII i XVIII, que com a Solius, malgrat la por dels francesos, visiten assíduament Cadaqués, esperonant la Universitat a obrar una església de gran dimensions, que pren com a model el Teseion d'Atenes i la catedral de Girona, i a ornar l'interior amb un bell retaule. Però, sobretot, ajuden al poble de Cadaqués a alliberar-se de la tutela dels benets de Roda, i amb menys èxit dels peatges feudals dels comtes d'Empúries i successivament dels Medinaceli. Tenen el gran mèrit de concedir pròrrogues constants per pescar en nits privilegiades i fer-se càrrec de la teia dels llaguts de foc, cosa que demostra una sensibilitat social notòria.

Cal recordar rectors i ecònoms de Santa Maria, per "apretar" a la Universitat i a l'Art de la Pesca a contribuir, però sobretot a pagar deutes i no treure més diners de l'obra per finalitats civils.

També, als Cònsols i els Clavaris de l'Art de la Pesca, que any rere any pesquen per l'obra i sobretot els pescadors i els corallers, que amb el seu esforç fan possible projectar un retaule de les dimensions del de Cadaqués. No ens hem d'oblidar tampoc dels benefactors com els Reials d'Espanya, la noblesa amiga dels comtes d'Empúries, dels Ducs d'Osuna, Uceda i Medinaceli i el Capítol de la catedral de Girona. L'única excepció, igual que a Solius, la protagonitza el culte Tomàs de Lorenzana Butron, que visita Cadaqués a corre cuita, potser perquè segueix minuciosament els projectes que a Girona fan Ventura Rodríguez, Ignasi March, Manel Tramulles, Josep Panyó Figaró i, sobretot, Lluís Bonifàs Massó i els seus deixebles Josep i Marià Barnoya Vinyals, entre altres, a l'Hospici, a la capella de Sant Narcís i, sobretot, a la catedral, on si bé no es porta a terme la reforma de l'altar major ni el campanar, es fa la llitera de la Mare de Déu d'Agost (1772-76), on algun detall està inspirat en el retaule de Cadaqués.

El meu assaig és una petició al poble de Cadaqués perquè cuidi amb mim, espolsi i endauri el retaule cada vegada que ho necessiti.

LA PREPARACIÓ

En la història de l'arquitectura de Cadaqués (Fig. 1), com a Solius, té un lloc privilegiat l'església, que serveix per orientar i marcar tendències, però també un obrador o un laboratori permanent que dóna treball a notables artífexs catalans, els més qualificats i excelsos, que estableixen relacions privilegiades amb el poble de Cadaqués, formen bàndols, es barallen, però porten a terme obres molt belles.

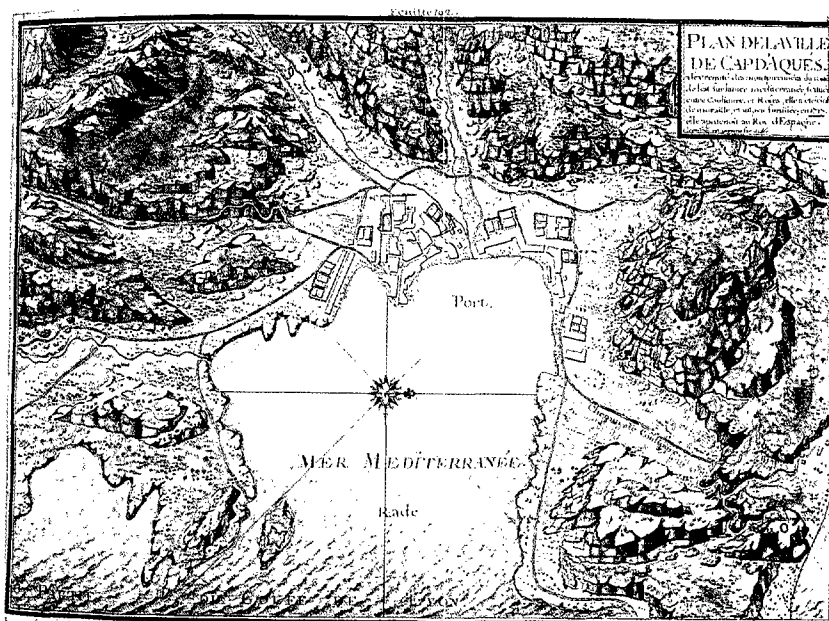

Figura 1. Plan de la ville de Cap d'Aqués. 1723. Masse Claude, Masse François, Masse Claude Felix. Dibuix a ploma amb tints de color sobre paper. Aquarel-lat. 34,5 x 48 cm. Chateau de Vicennes. Ministère de la Défense. Bibliothèque du Génie. Pavillon du Roi. Folio 131 E Feuille 102.

L'inici de la nostra història comença el 1634, quan Pere Pau Feliu, mestre de cases de Vilanant, projecta la nova església gràcies al quantiós donatiu que ha deixat l'arxiduc Ferran d'Àustria, i al bisbe Gregori Parceró, que mana que el peix de l'obra serveixi sols per a la construcció de la nova església, no per enriquir Sant Pere de Roda, a part d'ordenar als cònsols que deixin d'agafar diners cada vegada que els francesos treuen el nas. L'església fou inaugurada amb gran esplendor el 1641, en plena Revolta Catalana, amb la presència de totes les autoritats del Principat i dels francesos, que el 1644 la converteixen en polvorí.

I malgrat el quantiós donatiu de Maria Anna d'Àustria el 1650, el bisbe Josep Fageda el 1662, i veient la desolació i destrucció dels francesos, prorroga la llicència per pescar en dies festius durant cinc anys mantenint el principi de Parceró, segons el qual el peix és sols per acabar de bastir Santa Maria, la Universitat de Cadaqués, sabent que vol visitar l'església, el patró de la capella dels sants Joan Baptista i Joan Evangelista, el duc d'Osuna

–Pedro Téllez Giron de Sandoval– com hereu dels comtes d'Empúries vol ornar la capella esmentada i la de Sant Pere amb retaules, que però es gestionen molt lentament. Les visites pastorals decididament esperonen el poble de Cadaqués, que el 1672 posa els fonaments del campanar-far, on projecta un rellotge Pere de Canigó, on es substitueixen les velles campanes, amb diners de Sant Pere, del peix i del tresor dels captius per acollir amb música el bisbe Sever Tomàs Auter, que el 1681 reclama usar les 10 dobles i mitja d'or de la fundació Francesc Ferrer per fer un retaule que farà resplendir la nova església.

L'atac francès de 1684, segons Francisco de Zamora, comporta que fos llançada la primera bomba sobre l'església. No sols fou destruïda la muralla i el campanar acabat d'alçar com un far amb el rellotge de Pere de Canigó sinó que obliga a Cadaqués a pagar amb diners de l'obra una gran suma perquè els francesos no s'emportin les campanes. La seva estada provoca també que es casin sense dispensa "perquè no es pogué anar a Girona" els pescadors Joan i Emerenciana Roig, que havien fet pasqua abans de rams. Foragitat el francès, Cadaqués dedica el producte de les pesques extraordinàries a tenir un mestre d'estudis en la persona de Joan Llorens i un nou orgue, ja que el de 1609 resulta petit. El projecta Joan Boscà, organer de València, establert a Barcelona, amb fusta d'Arenys (1690), mentre els pintors de Barcelona Antoni i Salvador Ricart obren quadres per acollir dignament el 1688 el bisbe Miquel Pontic, que renya els regidors per no haver fet encara el retaule. Per aquest motiu, prohibeix anar a pescar les nits en que la confraria de la Minerva es reuneix. Ho fan també per acollir la visita del Duc de Medinaceli, el qual, segons Zamora, "en este pueblo cobra 18 dineros por cada árbol que tiene la embarcación que ancla en él, mientras el derecho de treta está en pleito con el mismo duque".

Medinaceli, un habitual de Cadaqués, mor i per això se celebren pomposes exèquies el 1691 per a ell, repetides en morir la seva esposa el 1697, que imiten les del Carmine de Nàpols. L'eufòria porta a Cadaqués a fer projectar al mestre de cases Jacint Llorens una capella dedicada als sants Abdó i Senén a Port-lligat (1692-1702), al lloc on naufragaren les relíquies, però sobretot a reconstruir el campanar, on el 1699 el rellotger de Sant Llorenç de la Muga, Joseph Masdevall (Sant Llorenç de la Muga? – Cadaqués 1728) (Cfr. Apèndix 1), amb l'ajuda del seu fill Andreu, en projecta un de nou "que

ha de pesar nou quintars menos una roba i serà fet y obrat amb tota perfecció en lo mes de maig de 1700" pel preu de 400 lliures i 3 quintars de peix, un de sorell, un de sardina i l'altre de "barats, bissos o altre peix". El contracte estableix també que la vila de Cadaqués anirà a buscar el rellotge amb cavalcadures a Sant Llorenç de la Muga, que els mantindrà a ell i al seu fill quan "estaran en la vila (per) assentar el rellotge".

I com que no cobra, s'estableix a Cadaqués, on esposa en segones núpcies el 1711 Elisabeth Llorens. Al poble cuida el rellotge conjuntament amb el seu fill Andreu i el net Josep, a part de fer feinetes pel retaule fins a la mort, esdevinguda el 1728 sense haver cobrat, motiu pel qual destina els diners a la creació d'aniversaris per a ell i la seva esposa, que l'ha mantingut estoicament i gràcies a la qual ha sobreviscut.

I per fer més forta la seva oposició als francesos, Cadaqués fa seva la norma del duc de Medinaceli de 1650, segons la qual l'església de Cadaqués "és la més pingüe de tota la zona", tiren la casa per la finestra i fan la prova general del que faran més tard, encarregant retaules menors pels altars de Sant Joan Baptista i Sant Joan Evangelista, per acollir la visita dels hereus dels comtes d'Empúries i també les seves exèquies. També encarreguen el de Sant Pere, patró dels pescadors, decorat amb un artístic armari per custodiar les relíquies dels sants Pere i Jacint, fetes venir expressament de Roma per voler de Sebastià Escofet Sastre, per la rebuda de les quals es farà una gran festa per sant Jacint, que serà igual a la Festa Major des de 1692. Es fan també els altars de Sant Sebastià (1697) i Sant Antoni (1702), on des d'aquell moment s'instal·larà el monument de la Setmana Santa, que el 1719 provoca una estirada d'orelles per part del bisbe Miquel Joan de Taverner i Rubí perquè el que porta el Crist "fa més riure que devoció".

I mentre, mor a la rectoria de Sa Punta el cavallerís de la reina d'Espanya Marianna de Neoburg, Thomas Francesc de Pau d'Oña (Madrid ? – Cadaqués 1699) sense arribar a Roma per casar-se amb la promesa i sense poder sentir les melodies del nou rellotge. Formava part com a gentilhom de Càmera del nou ambaixador el Duc d'Uceda (Juan Francisco Pacheco) que per encàrrec del seu cunyat el Duc de Medinaceli (Juan Francisco de la Cerda) visita l'església per comprovar com s'han emprat els diners enviats puntualment any rere any. Contemporàniament el mestre de cases de Maçanet de Cabrenys, Josep Llorens, basteix un nou hospital amb

fusta de Maçanet i de Blanes, ja que els benedictins de Roda han acabat pelant les muntanyes veïnes. I ho poden fer perquè tenen llicència per fer cales extraordinàries, fet que els permet innovar i restaurar tot el que han destruït els francesos. El mateix any, el sabater Pere Antoni Escofet decora la seua sabateria amb quadres de Sant Crispí -una devoció que s'ha posat de moda-, que ha comprat als encants del també sabater Pere Quirch per donar-se un to.

I enmig de les escopetades per terra i mar de la Guerra de Successió, visita Cadaqués per primera vegada el 1704 el bisbe Taverner, ja esmentat, que demana una alineació del carrer de davant de l'església i que es faci una demostració de força, o sigui fer el retaule.

El salt de qualitat el fan el 1705 quan els cònsols de Cadaqués Pere Pau Bascos, Sebastià Francesc, Josep Pont, Abdó Rubies i Antoni Escofet compren fusta de pollancre blanc al mestre serraller de Riudarenes Joan Biret (Cfr. Apèndix 2) per fer el retaule desitjat des de 1681 per a l'altar major. Prenen aquesta decisió segurament perquè en tenir terres i negoci a l'altra banda de la frontera han vist obrar el retaule de Prada de Conflent (1696-99) i Cotlliure (1699-1701) (Fig. 2) a Josep Sunyer Raurell, membre d'una nissaga d'escultors manresans, que just el 1704 projecta amb Jacint Morató la primera versió d'un altre gran retaule, el de Santa Maria d'Igualada (Fig. 3).

El mateix any, Pere Anton Cassanyes, d'una nissaga de mestres de cases presents des del

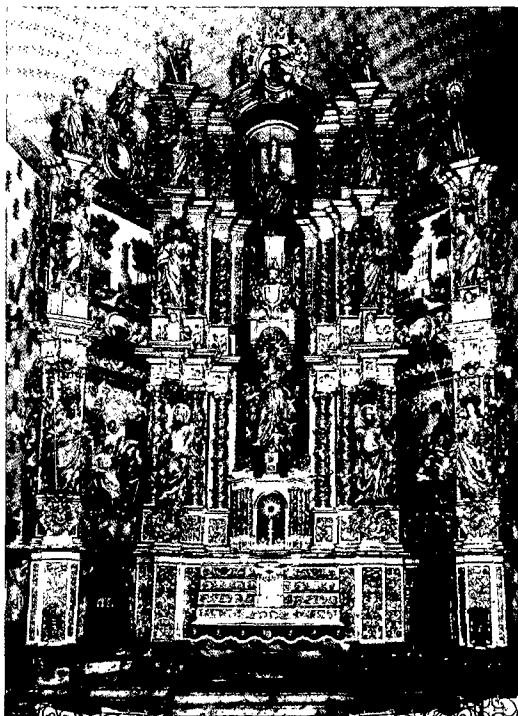

Figura 2. Josep Sunyer. Retaule major de Cotlliure (1699-1701). Làmina 33 de Cèsar Martinell.

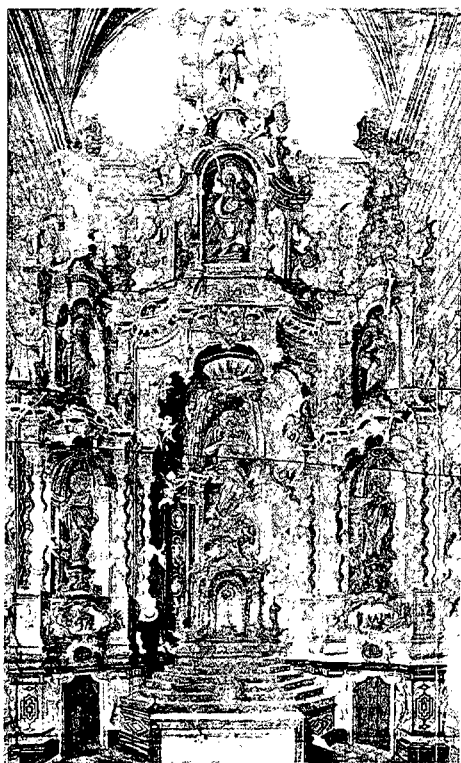

Figura 3. Josep Sunyer / Jacint Morató. Primera traça del retaule major d'Igualada (1704). VI Gràfic documental de Cèsar Martinell.

segle XVI, restaura novament les muralles, la Universitat nomena un organista estable i Pere Llorens de Cadaqués, rector de Mataró, és el primer català en prestar obediència a l'Arxiduc per garantir una pau que no és tal, perquè Cadaqués roman ocupada fins 1713, essent constants les incidències, la desolació i novament l'enrunament del campanar-far. L'entusiasme per la compra de la fusta és degut sens dubte a que la vila paga 432 lliures de les 612 que deuen a l'obra, i decideix pagar la resta de mica en mica amb cales extraordinàries, en les quals un terç serà sempre per a l'obra. Proposen també pescar altres nits extres per poder acabar la capella dels sants Abdó i Senén i concedir l'arrendament de la pesca a

l'Ajuntament o al rector, doncs segons el Clavari de l'Art de la Pesca i patró de llagut Sebastià Cabrissas, l'arrendatari proposat pels benets de Roda és un desastre (Cfr. Apèndix 3), cosa que equival a l'inici de l'emancipació del monestir. És potser per això que el 17 de desembre de 1706, Sebastià Escofet Sastre modifica el testament del 26 d'octubre de 1696, amb un codicil (Cfr. Apèndix 4) atorgat davant del rector de Cadaqués, Paulí Soler, en el que lega 450 lliures per poder acabar el retaule i el cambril d'Arenys, que està projectant Pau Costa. A l'església d'Arenys, d'on Sebastià Escofet és beneficiat, s'han fet amics, doncs són coetanis, parlen d'art i de la vida. Per aquest motiu, Sebastià Escofet lega diners perquè Pau Costa acabi ràpidament el retaule d'Arenys i pugui venir a Cadaqués quan marxin els francesos.

Criden, mentre esperen, al mestre de cases de la catedral de Girona Pere Garau (projectista de Sant Lluç, juntament amb Miquel i Simeó Ferrer, amb taller al número 4 del carrer Albareda de Girona) per acabar la nova església, adobar el campanar i projectar els nous altars de Sant Isidre i del Sant Crist, on s'usa segurament per als retaules acabats el 1718 la fusta de Biret, obra de l'escultor de Figueres Joan Torras, fill del també escultor de Figueres Josep Torras, casat amb Francesca Barnoya, de la influent família d'arquitectes, escultors i fusters actius a Girona i al monestir benedictí de Sant Feliu de Guíxols. Torras és cridat per estar emparentat amb en Francesc Torras, rector de Cadaqués del 1631 a 1643, l'impulsor de la nova església, però sobretot perquè, per indicació dels benets de Sant Feliu de Guíxols, on treballen els Barnoya, els benets de Roda el recomanen i li obtenen treball a la zona, on el 1698, mentre projecta el retaule de Sant Joan de la Selva de Mar, es compromet a fer el retaule de la Confraria de Sant Llorenç dels forasters de Castelló d'Empúries, més les imatges processionals de Sant Llorenç i del Sant Crist, a part de col·laborar en el retaule de la capella dels sants Lu i Honorat de la catedral de Girona (1709) i visurar el retaule de Sant Sebastià de la Guarda de Palafrugell (1721-1729), obra de Josep Pol.

Són constants per aquest motiu les pesques extraordinàries de sorell i sardina, l'extracció de corall i el cobrament de morosos de censals, en especial de l'Ajuntament perennement sense fons i tota mena de peatges, dret dels mariners, la desena, drets d'ancoratge, "rasons" inclús dels forasters, penyoraments, els drets del portal del mar, el Quinze gràcies a la pressió del bisbe Taverner de 1719, que permet a Cadaqués celebrar amb tot esplendor Sant Sebastià, Sant Ferriol, Santa Caterina, Sant Jacint, el Rosari i nombroses lluminàries.

Amb Garau desembarquen a Cadaqués pocs artífex gironins perquè la població està bloquejada. És ajudat, però, pels picapedrers locals: Joan Baptista Alfaràs i Pere Llorens. Els ferrers Francesc Galí (? - Cadaqués 1720) i el de Peralada Joan Salvat, que s'estableix a Cadaqués en casar-se amb Caterina, la vídua del ferrer Jaume Clotas, així com els fusters Pere i Isidre Matas, Antoni i Josep Vaquer, cònsol de l'art de la pesca, que el 1709 fa unes sacres i unes atxes de fusta, encarrega unes artístiques tovalles amb puntes per celebrar Santa Caterina i Sant Nicolau, perquè malgrat la guerra ha sigut contractat un mestre de minyons. Josep Vaquer, gràcies a Garau, coneix Francesca Maria Cargol, la vídua d'un mestre sabater de

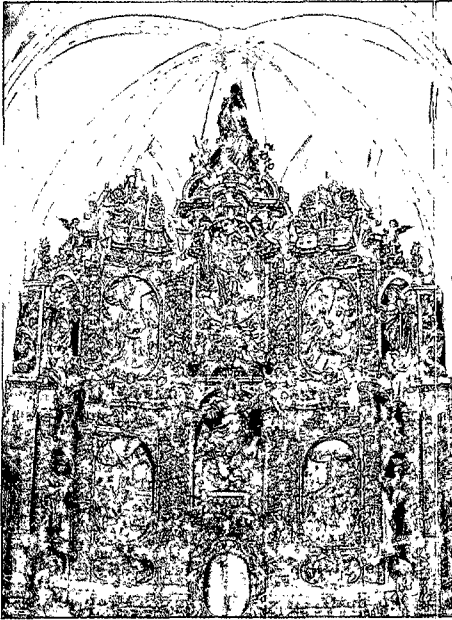

Figura 4. Pau Costa. Retaul major de Santa Maria d'Arenys de Mar (1706-11). Endaurat per Erasme Vinyals (1711-1712).

menors de Sant Josep, Santa Llúcia i de l'altar dels Dolors dins de la capella de Sant Isidre, l'últim dels quals és pagat pel negociant Joan Baptista Escofet Sastre (1663-1730), obres que no satisfan, però, al bisbe Taverner que mana fer-hi notables esmenes artístiques, apart d'admirar els nous altars de la capella dels sants Abdó i Senén. Recomana celebrar misses a Sant Sebastià de la Muntanya i misses amb horaris més propis per als mariners. Li agrada, en canvi, el retaul de l'actual capella de la Verge de Montserrat, acabat el 1718, a la que el pescador Benet Roig regala una Verge de Montserrat, que apareix coberta per un mantell, comprat

Girona amb la que es casa solemnement a la Col·legiata de Sant Feliu de Girona. I també mestres de cases com Jaume Rigall, que ve de Sant Llorenç de Cerdans (Elna), Rafael Ravers, que compra el 1704 als encants de Miquel Soler, rector de la Selva, dues botes; així com a Sebastià Tremols, i Sebastià Cabrissas, que treballen sota la coordinació de Torras. I per provar si l'artífex serà capaç de projectar el gran retaul li encarreguen el projecte dels retaules

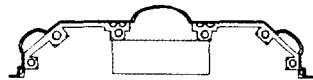
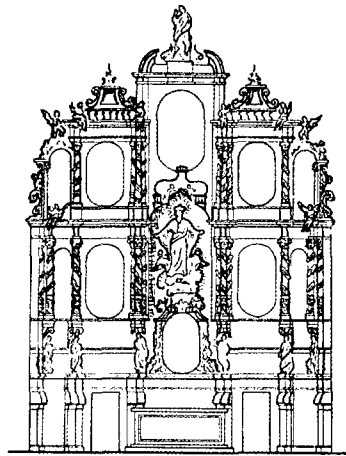

Figura 5. Esquema del retaul de Arenys de Mar (1706-1711). Elaboració de Cèsar Martinell.

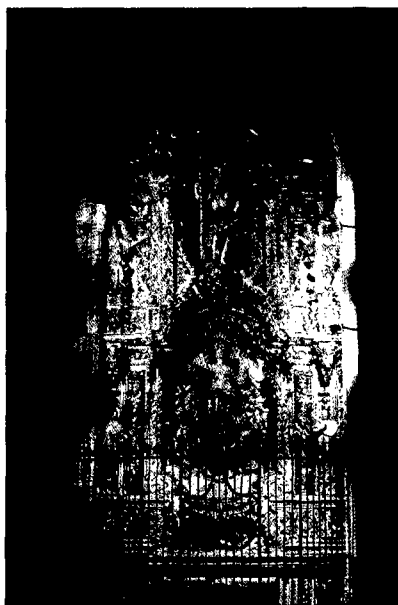

Figura 6. Pau Costa. Retaule de la Immaculada a la capella de l'Ascensió de la catedral de Girona (1709-1818). Foto: Josep Maria Oliveras.

Figura 7. Pau Costa. Retaule de la capella de la Concepció de la catedral de Girona (1715-25). Foto: Josep Maria Oliveras.

amb els joiells venuts i il·luminada amb atxes fabricades per Sebastià Tremols i canelobres fabricats pel fuster Sebastià Cabrissas.

I si bé la pesta de Marsella de 1720-21 i l'obligada quarantena de vaixells francesos i italians al port de Barcelona ho ralentitza tot, el furor arquitectònic torna passat l'obligat període d'espera.

EL "RETAULE D'OR"

La visita pastoral del bisbe Josep de Taverner i d'Ardena del 1722 és fonamental perquè ordena que "se fassa tocar la campana a mig dia y tinga un home destinat per tocar la campana en las ocasions fassa falta" per intentar omplir l'església, a part d'arreglar l'escala del campanar novament enrunada, però també el "paviment de l'església davant de lo altar major i que el sagrari se obri lo davant i no se obra més per detrás".

Dóna permís per vendre les joies donades a l'església i llicència per pescar nits extraordinàries perquè l'Ajuntament pagui els diners que encara deu. Per acollir Taverner, el fuster Josep Baguer refà canelobres i atxes,

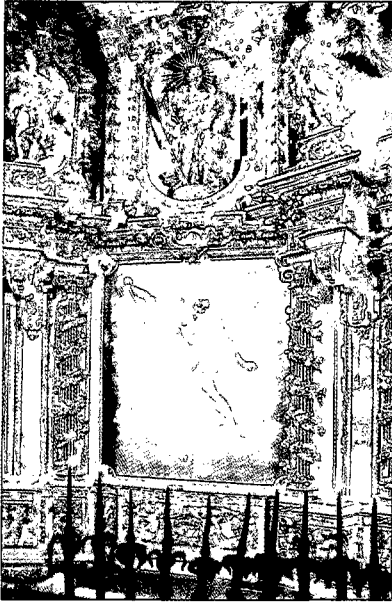

Figura 8. Pau Costa. Retaule de la capella de sant Miquel de la catedral de Girona (1715-1720). Foto: Josep Maria Oliveras.

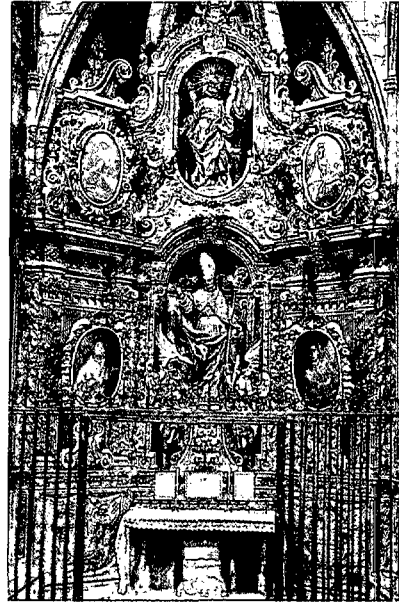

Figura 9. Pau Costa. Retaule de Sant Narcís de la capella de Sant Andreu de la catedral de Girona (1717-1727). Foto: Pere de Palol.

Pau Roig Sastre adoba ornaments i fa venir de Girona una casulla i altres peces mentre el pescador Benet Roig regala una Verge de Montserrat per al retaule acabat el 1718.

La visita del bisbe Taverner esperona Cadaqués, que decideix no sols fer un sagrari nou sinó un gran retaule per a l'altar major, tal com havien demanat amb insistència els bisbes Auter i Pontic des de 1681, per reordenar l'espai on conviuen la Verge de l'Esperança, Sant Tomàs, Sant Rafael, Sant Miquel i la Confraria de la Minerva, motiu pel qual el mateix prelat quan s'està desfent recomana el 1725 que "no se celebre ni celebrar permetre en a altar algun mentre estegan cuberts de guardamils o teles per guardar-los de pols y immundicia, quan (...) se obra a part de posar una cortina al sagrari".

I quan l'escultor Joan Torras espera rebre l'encàrrec de projectar l'obra de la seva vida, el retrotabuli de l'altar major, el beneficiat i mecenes ja esmentat, Sebastià Escofet, recomana l'escultor osonenc Pau Costa (1661-1726), actiu a la província de Girona des de començaments de segle.

Figura 10. Pau Costa. Talla de fusta de Sant Narcís, de la capella de Sant Andreu de la catedral de Girona (1718-1727). Foto: Josep Maria Oliveras.

Figura 11. Pau Costa. Retaule de la capella de la Mare de Déu dels Dolors de la catedral de Girona (1717-36). Foto: Pere de Palol.

I més concretament a Sant Mateu de Franciac (1700-1702), Olot (altar del Roser (1704) i de Sant Josep (1726), Cassà de la Selva (altar major (1705) i Mare de Déu de les Sogues (1707), Arenys de Mar (1706-1711) (Figs. 4 i 5), -que si bé és de la província de Barcelona és del bisbat de Girona, on continua l'obra de Francesc Santacruz (1682-86) i que daura Erasme Vinyals (1711-12)-, Sant Martí de Palafrugell (1708-10) i sobretot a Girona als convents de Franciscans (1700) i Clarisses (1708) i a la catedral, on li encarreguen 7 retaules com són els de la Immaculada de l'altar de l'Assumpta (1709-18) (Fig. 6), Sant Pere i Sant Pau, conjuntament amb el seu fill Pere (1709-31), Sant Narcís (1710-27) (Figs. 7 i 8), Sant Miquel (1715-20) (Fig. 9) , L'Anunciació (1715-20) (Fig. 10), Els Dolors (1717-36) (Figs. 11 i 12). Penso que treballa també conjuntament amb el seu fill Pere per alguns trets característics seus al retaule dels sants Iu i Honorat (1709) de la mateixa catedral (Fig. 13), atribuït a Joan Torras, però on la similitud d'alguns elements amb el retaule de Sant Miquel són més que evidents.

És per a aquest gran treball que conjuntament amb el seu fill Pere i el

Figura 12. Pau Costa. Talla de la Mare de Déu dels Dolors de la catedral de Girona (1717-36). Foto: Josep Maria Oliveras.

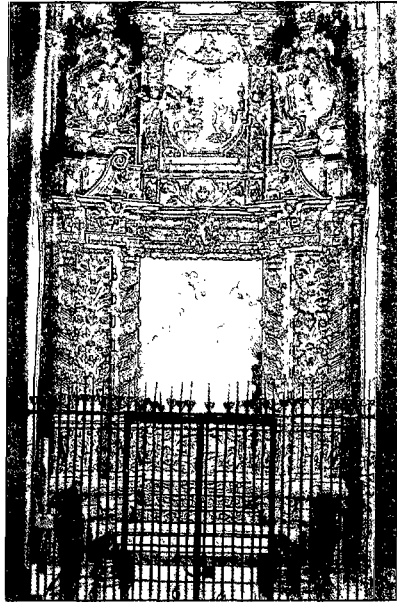

Figura 13. Pau i Pere Costa i Joan Torras. Retaule dels sants Iu i Honorat (1709-31). (Foto: Josep Maria Oliveras.

fadrí Benet Amis obre un taller al número 479 del carrer del Vern, on el seu net Francesc fa d'albadiner (1730-31).

Escofet ha conegut i apreciat l'artífex a Arenys de Mar quan Costa obrava el retaule, que no es podia acabar per manca de diners. A Sebastià Escofet li agrada tant el retaule, que acaba essent-ne un dels promotors (Cfr. Apèndix 4), malgrat que el seu pare, el poderós Anton Escofet, síndic de Cadaqués, no li pagui puntualment el que li deu. Ho fa amb la idea que si Costa acaba ràpidament la feina a Arenys acceptarà l'encàrrec de Cadaqués.

I és a Girona, on Costa treballa els retaules de Sant Narcís, Sant Pere i Sant Pau, de l'Anunciació i dels Dolors de la catedral, on el 1723 els regidors de Cadaqués Pere Alfaràs, Pere Banús, Josep Riera, Joan Baptista Cabrissas i Francesc Tuegols envien als regidors obrers per contractar Costa, demanant-li un retaule idèntic al que està obrant, si bé l'artífex aconsella millor fer-lo semblant al de Santa Clara de Vic i encarregar-ne la traça a l'escultor de Vic Jacint Morató, deixeble de Pau Sunyer, al que esti-

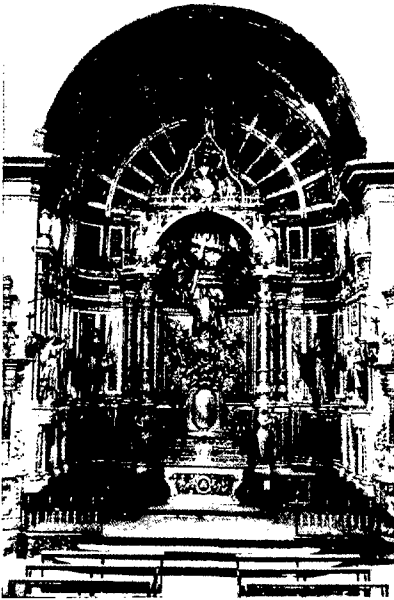

Figura 14. Jacint Morató. Retaule de l'altar major dels Trinitaris de Vic. Foto: Narcís Sala.

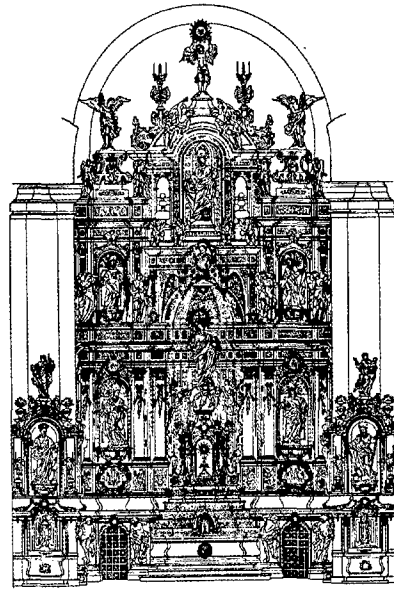

Figura 15. Josep Sunyer, Jacint Morató. Reconstrucció del retaule de Santa Maria d'Igualada (1721). Elaboració de Cèsar Martinell.

ma professionalment, potser perquè té molts encàrrecs; és un home meticolós i ordenat i no vol enganxar-se els dits.

Morató és l'autor de la traça el 1721 del retaule de Santa Clara de Vic, obra conjunta de Morató i Josep Sunyer, aprovada per Francesc Santacreu. Martinell pensa que si bé ambdós retaules tenen columnes cilíndriques no s'assemblen i que tampoc s'inspira en el retaule dels Trinitaris de Vic (Fig. 14). S'atreveix, aportant una magnífica reconstrucció, a relacionar el retaule de Cadaqués amb la segona versió del retaule de Santa Maria d'Igualada (Fig. 15) que el 1721 projecten Josep Sunyer i Jacint Morató, a més d'indicar que els únics elements de Cadaqués usats abans per Costa els podem trobar als retaules d'Arenys i Palafrugell. Jo hi afegeixo els de Santa Teresa de Vic (Figs. 16 i 17) i de la catedral de Girona, que caldrà llegir atentament.

Per acontentar Torras i per la gran feinada de Pau Costa –que continua obrant els retaules de la catedral de Girona esmentats- la Universitat de Cadaqués, representada per Pere Alfaràs, Pere Ballesta Banús, Josep Riera, Joan Baptista Cabrisas i Francesc Tuegols, fa un contracte (Cfr. Apèndix 5)

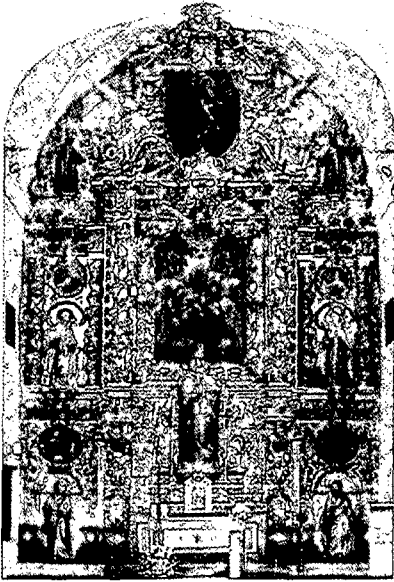

Figura 16. Pau Costa. Retaule de l'altar major del monestir de Santa Teresa de les Carmelites Descalces de Vic (1698-1704).

Figura 17. Pau Costa. Àngel-atlant del retaul de l'altar major del monestir de Santa Teresa de les Carmelites descalces de Vic (1698-1704).

als dos artífexs (Figs. 18, 19 i 20), que és un absurd perquè els enfronta des del principi. Preveu un retaul de 23 metres d'altura i 12 d'amplada amb 365 figures amb "dos escons ostentosos, la balustrada dels gradons y dos grans candeleros per tenir quatre llàntias" pel que cobraran 4550 lliures, de les que avançaran 350 lliures per comprar la fusta, que corre a càrrec dels artífexs, que nombren apoderats i fiadors en les persones de Pau Parera, botiguer de teles de Girona, la família del qual l'ha representat sempre, i Joan Gorgoll, metge de Figueres. La Universitat de Cadaqués promet donar-los casa i obrador de franc, a més de pagar els talladors de la fusta, els ferros, els mestres de cases i els ferrers i anar a buscar la fusta. Són testimonis del contracte l'organista Jaume Terma (Santa Pau, 1676 – Cadaqués, 1740), que viu a Cadaqués amb tota la seva família de Santa Pau: els seus pares, Pere i Anna, l'"Aromatarius" Joseph Feliu, descendent del projectista de l'església i Josep Quirchaprenent que segurament treballava amb Torras, davant del rector de la parròquia i notari de la vila Narcís de Guitart, que conjuntament amb el prior de Sant Pere de Roda preferia Torras, però s'inclina davant la

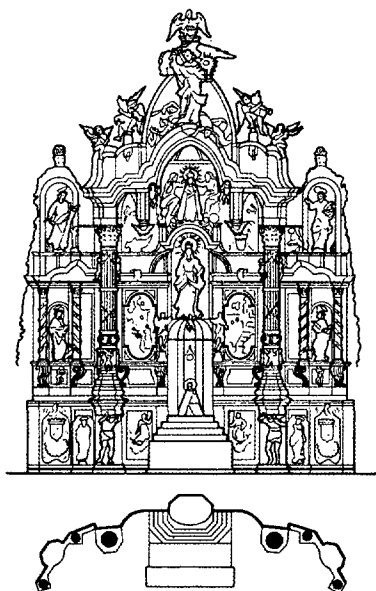

Figura 18. Esquema del retaule de l'altar major de Cadaqués (172-173). Foto: Cèsar Martinell.

Figura 19. Pau Costa, Joan Torras, Josep Serrano. Retaule major de Santa Maria de Cadaqués (1723-1729). Foto: Cèsar Martinell.

vehement tossuderia de Sebastià Escofet. A partir del contracte, es comença a enderrocar l'altar major, sota la direcció dels mestres de cases Joan Llorens Godó i el seu fill Benet Llorens Tremols (1700-1783), per part de picapedrers experts que ja han treballat a l'església com l'avi Pere Llorens així com Antoni Albert i Felip i Francesc Costa, Pere Alfaràas i un de no millor conegut, que es fa venir de Montment, degut a la fama dels seus artífexs.

Per portar a terme el retaule i sobretot per poder-lo pagar el 25 de febrer, el 13 d'abril de 1724 els regidors Bartomeu Llorens, Pere Antoni Moret, Antoni Pell, Narcís Ribera, comandats pel regidor en cap Francesc Marquès Escofet i el claviari Pere Ballesta Banús reuneixen els "patrons de Bolix i fogat(er)s" per proposar que si l'obra paga la teia les nits reservades es doni tot el peix a la mateixa per "aser per al retaule major", a canvi del que deu la vila, si bé sols s'anirà a nou cales, exceptuant Sa Sebolla i Collera per seguretat (Cfr. Apèndixs 6 i 7). I l'interès és tant que s'indica que si algú s'escaqueixa serà expulsat de la pesquera tot l'estiu i si apareixen moros a la costa, l'obra haurà de pagar el rescat dels captius.

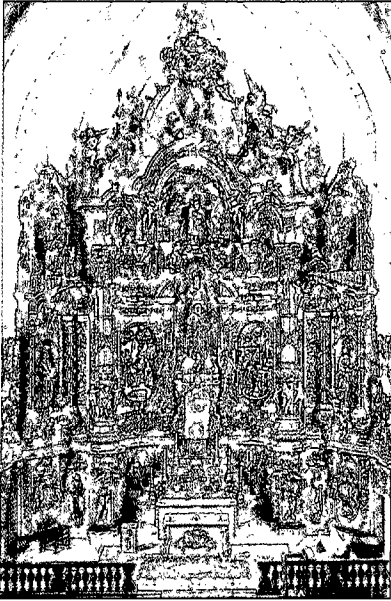

Figura 20. Pau Costa, Joan Torras, Josep Serrano. Retaule de l'altar major de Santa Maria de Cadaqués (1723-1729).

La pesca devia ésser excel·lent si tenim en compte que el 22 de juliol de 1724 Pau Costa firma una apoca de 330 lliures als regidors Pere Alfaràs i Pere Ballesta Banús per comprar la fusta del retaule (Cfr. Apèndix 8) empenyant el que li deu la Universitat de Palafrugell pel retaule que des de 1708-1710 ha projectat en honor de Sant Martí. Són testimonis, Benet Llorens Tremols (1700-1773), mestre de cases de l'església juntament amb el seu pare Joan Llorens Godó i el patró de llagut Sebastià Francesch, important regidor, a l'Art de la pesca, que serà el que portarà la fusta des d'Arenys, proporcionada per Josep Vidal, paraire de Tordera.

Pau Costa, home meticulós, veient la poca traça de Torras, al que ja salva del desastre al retaule dels sants lu i Honorat (1709) de la catedral de Girona, fa un subcontracte, com a mànager o director d'orquestra, el 7 d'agost de 1724 per 960 lliures d'ardits al fuster i arquitector de València, actiu a Girona, Joseph Serrano (Cfr. Apèndix 9), que a part d'intermediar entre ell i Torras coordini els artífexs que faran “tota la arquitectura del retaule major (...) asentar lo retaule (...), tornejar tot lo que sea menester (...), fornir tots los claus y aiguacuits XXXXX(...) y (...) donar tots los talls de serra si an menester”.

Costa es guarda un roc a la faixa i estipula que si decideix fer “treballar figuras ho istorias a Barce(lo)na se deva rellevar del preu”, com ocorreix en realitat en encarregar les imatges de Sant Joan i de Sant March així com “las dos istorias i grans del naxament i presentació de la Verge i las dues xicas de la pació (l'oració a l'hort i Crist portant la creu) que són al pedestal” als escultors de Ripoll i Vic, establerts a Barcelona, Miquel Boer

i Ramon Vila, excel·lents col·laboradors des del retaule de Nostra senyora de Fussimanya i d'altres projectes, que sense el llibre de comptes de Costa és difícil de concretar, però dels que parla al testament.

La prova que Sebastià Escofet és el "deus ex machina" del retaule és la firma del document l'amic de Sebastià, l'organista Jaume Terma i el mestre de cases de l'obra establert a Ses Herbes Joan Llorens Godó, que està enderrocant l'altar major.

El minuciós Pau Costa produeix el 8 d'agost de 1724 tres documents en diverses versions (Cfr. Apèndix 10/12), pels que els fusters citats, Josep Serrano per part de Costa i Sebastià Cabrissas per part de Torras, es comprometen a "canar tota la fusta (que) Josep Vidal paraire de Tordera (...) ha entregada al patró Sebastià Francesch en la (platja) d'Arenys de Mar i de ella ne carrega son llaüt per aportarla a Cadaqués". I la compren a Arenys per les bones relacions que hi tenen Costa i Escofet. Serrano i Cabrissas anoten que arriben "46 mitjanes, diferents peçes, 12 costers, dos bancals i 36 trossos de diferents mides valorats en 12 lliures i 8 sous. Són presents a la verificació els pescadors Josep Pont i Joan Llorens, que han ajudat Francesch en el transport i són els que cuidaran la fusta durant els tres mesos que és submergida al mar.

Els documents proven que la fusta d'arbre poll ha arribat a Cadaqués, ha estat mesurada i submergida 3 mesos al mar perquè amb la salabror quedi com un bacallà i així no tingui problemes de corcs.

Però com que Costa i Torras no s'entenen de cap manera, la Universitat de Cadaqués, el 13 d'agost de 1724 (Cfr. Apèndix 13), refà el contracte per al retaule, especialment la part que ha de fer cadascú. El document ens permet aclarir el que sempre hem pensat, saber exactament el que es veu mirant detingudament el retaule, on acaba l'obra d'un i comença la de l'altre, un fet del que ningú no n'ha parlat.

Pau Costa en aquest contracte demostra que no es troba bé, ha vingut a cuidar-lo Maria, la seva germana, motiu pel qual concedeix malgrat li pesi a Torras "fer tota la talla del dit retaule (...) polir totes las figuras, historias (...) i tota la talla i adornos, sagrari, gradas, candeleros, graus i balustrada ... a més de fer tots los minyons, serafins i coronas i insignias (...) de las imatges (...) conformant-se ab la trassa de (...) Jacinto Morató (...) quedant a càrrec del dit Pau Costa lo fer i fabricar lo damas".

Costa promet pagar-li 1150 lliures, sempre que Torras visqui a Cadaqués i potser per això són testimonis del contracte Josep Feliu can-

deler (el mateix del 1r contracte) que li proporciona espelmes per treballar quan no hi ha llum, Sebastià Sastre Pagès, l'oncle de Sebastià Escofet, que li forneix aliments. Convertida en bacallà la fusta, és probable que es comenci a treballar el retaule cap al mes de novembre de 1724, quan Costa i Torras firmen l'apoca de 24 de novembre de 1724 (Cfr. Apèndix 14) de 373 lliures, dels quals 280 són per a Costa i 93 per a Torras. Comprovem per les xifres que Costa ha treballat molt, malgrat estigui amoïnàt per la lentitud del plet de Palafrugell i la feinada que li resta als retaules de Sant Narcís, Sant Pere i Sant Pau (que acaba el seu fill), l'Anunciació i dels Dolors a la catedral de Girona. Segurament ha treballat els plafons grans (Naixement, Presentació de la Verge), i les petites de bella factura (l'Oració a l'Hort i Jesús portant la creu, garlandes de flors, columnes i àngels. Demostra també que no es troba bé, el fet que els seus testimonis són Anton Alfaràs, metge de Cadaqués que l'està tractant i Narcís Fina, apotecari de Girona, que és qui li proporciona les medicines i que són ja de la seva absoluta confiança. Costa és un home cansat, molt complidor que va a Girona, a Olot on s'ha compromès a acabar el retaule de Sant Josep (iniciat el 1707 per l'escultor gironí Josep Cortada, actualment a Gènova, i que acabarà Josep Alzina) i supervisa també el retaule que el seu fill Pere Costa Cases conjuntament amb Josep Roca, adroguer de Barcelona fa a les Agustines de Peralada, on obtenen –com al retaule de Sant Pere i Sant Pau de la catedral de Girona– el fustam dels vells retaules, motiu pel qual és més que probable que al retaule de Cadaqués hi hagi confluït alguna imatge, figura o detall dels retaules de Peralada i Girona.

Cadaqués, des d'aquest moment, és un taller immens ple de vida, un anar i venir constant d'artífexs, que venen de tot arreu, de Girona, de la província i sobretot de la Catalunya Nord i que arriben amb tota la seva família. Té un paper fonamental "l'arquitector" Joseph Serrano, valencià com Joan Boscà, projectista de l'orgue, domiciliat a Barcelona i membre del gremi de fusters de Girona, casat amb Maria Porcioles de Barcelona, que a Cadaqués bateja les filles Maria Antònia (1725) i Maria Rosa (1727), apadrinades pel mestre de cases Josep Capdaigua, excònsol en cap de Cadaqués, i Josep Francesch, patró de llaguts, pare del llaguter Sebastià Francesch, que ha portat la fusta del retaule, que Serrano ha mesurat. Potser per això Serrano és testimoni del testament de Sebastià Francesch el 1726, quan el llaguter es posa malalt, demostració que ha establert amb la família una relació privilegiada.

Arriben també fusters qualificats com Gabriel Margarit de Girona, casat amb Narcisa Torras, la germana de l'escultor de Figueres, emparentada amb els famosos argenters i fusters de Girona, que a Cadaqués bategen tres fills: Francesc (1726) i els bessons Francesc i Caterina (1729), morts prematurament, apadrinats per l'avi dels nadons i pel també escultor de Figueres Josep Torras i els seus col·laboradors, els joves escultors de Figueres Francesc Tor i Joan Sinol, tots els quals es queden a treballar pel retaule en veure la gran feinada. S'amalgamen perfectament amb els fusters locals com Sebastià Custori, Pere i Isidre Matas, tots els quals enterren albats de 1725 a 1727, i sobretot amb el ja esmentat Sebastià Cabrissas, que el 1724 bateja la filla Francesca, apadrinada pel cirurgià Bartomeu Alfaràs. També amb Joan Andreu, que vingut de Maçanet de Cabrenys per treballar a l'hospital amb el mestre de cases Josep Llorenç es casa el 1702 amb Maria Guiolas, la filla d'uns pagesos, s'estableix a Cadaqués i té 13 fills, molts morts prematurament i d'ells, l'onzè, Pau, és apadrinat per Pau Costa el 1726. El mateix any, la quarta filla Maria Rosa Andreu Guiolas (Cadaqués 1707 - ?) es casa amb el fuster de Palafrugell Josep Puignau, cridat per Costa, perquè ja havia treballat amb el seu pare Jaume, arribat d'Elna, al retaule de Palafrugell i n'estimava la qualitat.

Joan Andreu és molt important per Cadaqués, on forma una societat amb el mestre de cases Josep Cadaigua, no sols el padrí de Maria Antònia Serrano sinó un membre important de l'Art de la Pesca. Ells són qui, conjuntament amb Serrano, coordinen l'obra, ara diríem que subcontracten la feina que faran pel retaule mestres de cases i ferrers, algú dels quals vivia al Llané, a la casa decorada amb un llindar decorat amb les eines pròpies de la professió i la data de 1733.

Sembla que tothom vol treballar pel retaule. Entre els mestres de cases trobem noms tan cotitzats com els dels Cassanyes (Pere Antoni major i menor), els Llorens (Josep, Joan, Anton, Benet i Jacint), Sebastià Rigall, que ve des de Sant Llorenç de Cerdans amb el seu pare Joan, fuster de professió, que es queden a Cadaqués en casar-se el 1714 amb Maria Bohera, la filla d'un important coraller, així com Sebastià Pell Duran (Cadaqués, ? - 1771), que malauradament també enterra una albada el 1725 i els fadrins escultors Antoni i Francesc Feliu, de la família del mestre de cases de Vilanant, activa des de 1634 a l'Obra de l'església, l'Art de la pesca i la botiga de candeles del poble.

Hi treballen també molts ferrers, com un Aldalt de Figueres, que enterra una albada el 1728, Joan Salvat de Peralada, establert a Cadaqués en casar-se amb Caterina, la vídua del ferrer Jaume Clotas, el qual conjuntament amb Joan i Salvador Clotas treballen per l'obra i enterren una albada el 1729. I fan feinetes de ferrer Baldiri Birba de la Selva de Mar, i el rellotger de Sant Llorenç de la Muga ja esmentat Joseph Masdevall (? - 1728), que conjuntament amb el fill Andreu i el net Josep, a part de cuidar-se del rellotge, fa de serraller per sobreviure i no ésser considerat un mantingut. I com a constatació de les bones relacions promogudes per Pau Costa i Josep Serrano, Rosa Masdevall Olivet, en enviudar del sastre de Sant Llorenç de la Muga Josep Oliveras, ve a viure a Cadaqués amb el seu pare rellotger. Al codicil del seu testament de 1728 deixa hortes als seus nebots Andreu i Pere Masdevall i "un vestit negre de escoti com si fos nou" a la filla del sastre i administrador de l'obra, Miquel Tuegols.

Els anys 1724-26 són plens de turbulències, quan l'Ajuntament torna demanar diners a l'obra per comprar sal per la pesquera, alliberar els captius del poble i restaurar les barraques que s'usaran durant la Quaresma. Són anys de tensions entre els dos bàndols que fan el retaule, que són tant grans que el 30 de maig de 1726 (Cfr. Apèndix 15) els administradors del retaule Sebastià Tremols, Rafael Berenguer, Miquel Tuegols, Salvi Duran i Antoni Bartholí dimiteixen, perquè es consideren incapaços de compondre la situació. I ho fan en favor de Pere Ballesta Banús, Joan Baptista Escofet Sastre, Miquel Dalmau i Antoni Clapés, comerciants, Carles Prats Verdager, pagès, Joan Baptista Cabrissas boter, pensant tornar a viure en pau i carregar el "marron" a uns comerciants més avesats que ells, essent-ne testimonis, com no, Josep Capdaigua, mestre de cases, i Antoni Llorens Pujol, treballador de Capdaigua.

El retaule, com la tomba de Tuthankamon, sembla exercitar un efecte nefast sobre els seus artífexs, la majoria dels quals perden les esposes i fills, i sobre el primer artífex, al punt que el 6 de novembre de 1726 expira Pau Costa. I no desapareix, com diuen tots excepte Martinell i Tharrats, i dos anys després el segueix la seva germana. I el mateix any 1726, amb poca diferència, moren dos amics de Costa, Sebastià Francesch, el llaguter que ha portat la fusta d'Arenys, i Cebrià Rigall, el mestre de cases estret col·laborador de Serrano conjuntament amb el seu pare. Mor també el 5 d'abril de 1730 Francesca Barnoya (Cfr. Apèndixs 22 i 23), la descuidada esposa de Joan Torras, que mor sola i no té ni temps de fer testament, per-

què el marit està massa enfeinat en acabar el retaule de l'altar major, detalls del de Sant Josep i el de Santa Llúcia, que ha de fer igual al de Sant Josep per encàrrec de la Confraria dels Sastres, representada per Josep Palau i Pere Llorens, als que firma una apoca per valor de 64 lliures el 4 d'abril de 1730 (Cfr. Apèndix 21), just el dia abans de la mort de l'esposa, que ja no es devia trobar bé, doncs són testimonis de l'apoca Abdó Rubies, farmacèutic de Pordoguer, i Honorat Roig, sabater.

Són els nous administradors els encarregats de fer un tercer contracte per acabar el retaule en dos anys. El 31 de març de 1727 (Cfr. Apèndix 20) si bé ja han dimitit del càrrec per cansament els comerciants Miquel Dalmau i Anton Clapés, Joan Torras finalment obté el que desitjava, o sigui acabar el retaule "en lo que toca de escultura y talla seguint (...) la traça feta per Jacint Morató (per 700 lliures) a demés de lo que li debian per lo contracte fet (...) ab Pau Costa (dels que descomptaran) sinch centas lliuras per la visura del dit retaule". Són testimonis del triomf de de Torras els sastres Miquel Tuegols i Joan Baptista Roset, per als que està projectant el retaule de Santa Llúcia.

Qui s'encarrega de mantenir l'ideari de Pau Costa és Josep Serrano, al que Torras relega a "refer la chreu de plata i altres coses necessàries (...) adobar el pany del retaule ... i la trona" el 1727-29, moment en el qual decideix tornar a Girona en veure que el gros de l'obra és encarregat als fusters Baguer (Josep i Baldiri), als artífexs Josep Salvi i Baldiri Birba de la Selva de Mar i als sastres que s'han empadronat de l'obra, Sebastià Alfaràs, Joan Baptista Roset i Jaume i Francesc Escofet. Pau Costa dicta un testament modèlic, (Cfr. Apèndix 16), en el que es recorda de la família, dels col·laboradors i dels benefactors. Recorda els seus pares Josep i Maria Àngela Costa, deixa 200 lliures a la seva segona esposa, Maria, marmessors al seu gendre, Josep París Blanquer de Vic, casat amb la seva filla Teresa, i a Pere Costa Cases, designat hereu universal, fills ambdós de la primera muller Maria Teresa Cases. Deixa també als fills del segon matrimoni a Maria i a Josepa 200 lliures per la dot i per si volen fer-se monges i 50 lliures a Antoni, encara impúber, que deixa sota la custòdia de l'hereu.

A demostració que és un home pietós, deixa disposat com ha d'ésser el seu funeral, l'enterrament i les exèquies, encoratjat pel rector i notari Narcís de Guitart. Ens permet descobrir altres artífexs del retaule fins ara inèdits, entre els quals els fadrins fusters Antoni i Francesc Feliu, als que deu la "soldada", però sobre tot els escultors de Ripoll i Vic, actius a

Barcelona, Miquel Boer i Ramon Vila, els seus col·laboradors des del retaule de Fussimanya, responsables de les imatges de Sant Joan, Sant Marc i de les predelles grans i dues de petites als que deixa 39 i 28 lliures, que són els únics que se salven a la visura de 1731.

Recorda també el campaner de la catedral de Girona, Joseph Reixach, que l'ha vingut a ajudar, físicament i espiritualment, amb un ral, recordant la bona relació establerta a la catedral. Potser Reixach havia fet de campaner a Cadaqués, perquè està casat amb Teresa Terma de Santa Pau, la germana de l'esposa del mestre de cases Corominas i de l'organista de Cadaqués Jaume Terma, que és amic d'Escofet i Costa, i del qual el pare Pere mor a l'hospital de Cadaqués 6 dies abans que Costa, després de testar el 31 d'octubre de 1726 en favor de la neta Estefania Corominas.

Però sobretot mana pagar la "conducta" del cirurgià Bartomeu Llorens, un home fort a l'art de la pesca, padrí de Francesca Cabrissas, les visites del doctor Jaume Vila, les medicines de la farmàcia de Pordoguer d'Abdó Rubies i "lo que a deixat graciosament el rector Narcís de Guitart".

I fa un codicil en favor del seu bon amic Sebastià Escofet Sastre (Cfr. Apèndix 17), al que lega tot el que li deuen pel retaule de Palafrugell, ja que continua mantenint un plet amb els obrers del mateix pel cobrament del treball, per agrair-li la seva amistat i sobretot que gràcies al seu codicil de 1706 pogués acabar el retaule d'Arenys. És també Sebastià Escofet qui paga les 3 lliures i 20 sous per l'enterrament de la germana de Costa el 1728, que mor intestada. Pau Costa demana d'ésser enterrat al cementiri de Santa Maria de Cadaqués, o sigui a l'actual placeta davant de l'església, arran de mar d'on han sortit els diners del seu retaule, amb "sepultura simple (i que es facin) honras, novenas i cap d'any (... y) una novena de misses baixas", a part de nombroses caritats i misses per les ànimes del purgatori.

Pau Costa, com Serrano i a diferència de Torras, s'ha establert a Cadaqués, on s'ha creat un cercle d'amistats o una tertúlia, com ja ha fet abans sobretot a Arenys i a Girona, en la que participen cirurgians com Bartomeu Llorens, Bartomeu Alfaràs i Llorens Pell, metges com Jaume Vila i el teixidor de lli Joan Roig (1701-1774) que gràcies a Costa coneix la primera esposa Beatriu Codina de Cardona, veïna de Barcelona. I sobretot manté excel·lents relacions amb els mestres de cases Joan, Benet i sobretot Jacint Llorens, l'autor de la capella dels sants Abdó i Senén, esposat amb Maria Clara París, la germana del gendre de Pau Costa i també amb

els fusters com Josep Vaquer per al que Costa fa de testimoni en el testament, Sebastià Cabrissas ja esmentat i amb el germà del mateix el boter i cònsol Joan Baptista Cabrissas, l'organista Jaume Terma, l'"aromatarius" candaler Joseph Feliu, l'aprenent Josep Quirch, Sebastià Sastre, pagès, i padrí de Sebastià Escofet, el doctor en sagrada teologia Bartomeu Batlle, el patró Sebastià Francesch i sobretot amb els pescadors, "los mejores marineros de la costa catalana", segons Zamora, Joseph Guardias, Francesc, Joan i Pere Llorens, Sebastià Pont, Antoni Roig i Sebastià Tuegols, però també amb el coraller Francesch Bohera, per al que fa de testimoni en el testament, doncs reconeix amb precedència a Narcís Monturiol quan dures són les seves condicions de treball. Costa és un home agraït i reconeix que sols gràcies a les pesques extraordinàries i a l'extracció del corall ha estat possible l'obra de la seva vida, el seu testament espiritual.

El 7 de novembre de 1726 (Cfr. Apèndixs), després d'haver mort havent rebut tots els sagraments, Pau Costa és enterrat. Després el rector Narcís de Guitart fa "salabrar las honras (...) ab tota lluminaria", avançant a l'obra 2 lliures per la cera, que són abonades per Pere Costa el 1732.

La venjança final de Pau Costa l'executa el seu fill i hereu, l'escultor artífex de la façana de la catedral de Girona Pere Costa Cases (Vic, 1693-Barcelona, 1761), el qual, després de perdre el plet que el seu pare mantenia amb els obrers de Sant Martí de Palafrugell, és cridat pels administradors del retaule de Cadaqués (Carles Prats Verdaguer, Pere Ballesta Banús, Miquel Dalmau i Joan Baptista Cabrissas) per fer la visura del retaule el 2 d'abril de 1731 (Cfr. Apèndix 24) conjuntament amb l'escultor de Girona Josep Cortada, tornat de Gènova ple d'idees noves, cridat per Torras i del que curiosament Pau Costa completa part del retaule de la capella de Sant Josep d'Olot, iniciada per Cortada el 1707 i acabada per Josep Alzina.

En presència dels esmentats administradors, del rector Narcís de Guitart, que informa puntualment al prior del monestir benedictí de Sant Pere de Roda, el vicari Marc Bertrana i el coraller Josep Serriñana, ambdós escultors elaboren una minuciosa i detallada crítica del treball de Torras, que permet determinar quina és l'estètica del moment fins als més petits detalls.

Als nostres visuradors, que pressuposten temps i 600 lliures per refer el retaule, s'afegeix, i aquesta és una llicència meva, Joan Josep Tharrats, que com un tercer "visurador" fa una esplèndida lectura, en la que demostra haver passat anys mirant-se el retaule, que li apareix com un "joiell de

proporcions descomunals (una) massa informa (on) es diria que s'han pres fragments de roques del Cap de Creus (estibades ...) verticalment".

Pere Costa i Josep Cortada, més realistes i com uns pre-ruskinians troben innombrables "imperfeccions y caras notorias" a començar per la cúpula de 6 metres, decorada amb escames de peix semblants a les de les esglésies romàniques de Zamora, però també a les cúpules de l'altar de Sant Pere de Cadaqués.

Apareix, però, acabada amb una corona, un detall usual als funerals d'Estat. La cúpula de Cadaqués és un efímer fet realitat, inspirat sens dubte en els catafalcs que Pau Costa ha vist bastir i on potser ha col·laborat a la catedral de Girona pels reials Carles II (1700), Maria Lluïsa Gabriela de Savoia (1714) i Lluís I (1724), o pels papes Inocenci XII Pignatelli (1700), Climent XI Albani i Inocenci XIII Conti (1724).

Cal anotar també que a la mateixa cúpula no es pot col·locar el remat per haver-la fet més alta del previst, motiu pel qual el remat acaba coronant el retaule dels sants Joan Baptista i Evangelista per estovar els ducs de Medinaceli, patrons del mateix, i obtenir-ne més donatius.

Els visuradors anoten 21 punts crucials negres al retaule. En la pràctica demanen que Torras refaci la seva part. Al coronament decreten que per millorar la visió dels fidels s'ha d'acabar "la gloria (del) domo i (que) la porti a la mitja taronja (...) imperfecta segons art (i que) los adornos del remat més alt del pelicano (han d'ésser) més bolants", o sigui, molt més sortits, així mateix cal rectificar "la cornisa del domo (que) passa desigual y en las dos aberturas (que) devian pendrer lo ple (...) embotit a (punt rodó y ara) fora del estil y grave falta".

Troben absolutament desafortunats los "ferms que puján sobre la cornisa del domo (que són) curts (y) se an de posar a son lloch (així) com las dos alas dels dos àngels (que cal) portar-les a son indret".

Coincideixen plenament amb Tharrats que parla de "farciment d'àngels (...) fins a l'exageració, doncs no convé deixar ni un pam dels retaules sense decoració (és com si) en qualsevol espai lliure sempre hi ha un lloc per un caparró amb ales".

Potser desconeixia que Costa i Cortada assenyalen que Torras ha anat per feina i s'ha oblidat de fer àngels o sigui "dos minyons sobre lo frontispici de la pastera princip(a)l (i) dins de dita pastera la cornisa als capitells de la q(uart)a columna".

Proposen que refaci “s(a)nt Thomas (que està mancat de) relleu (...) y los aretjas (...) faltats d’art i proporció”, ja que talment semblen aplastats però enormes. Tharrats és més pèrfid i diu que el sant es troba “a frec quasi de la volta absidal (...) (mentre) aixeca una espasa flamígera amb la ma dreta i sosté una custòdia amb l’esquerra (al que) recordant probablement la denominació del doctor Angèlic, l’escultor (Joan Torras) va posar ingenuament ales a les espatlles”. Manen també que s’adobin i s’allarguin els “dos penjams de flors que baixan (...) a cada cantó (...) del arch principi(p)al al del domo (...)”, que realment denoten encara ara que estèticament serien més bells llargs, però Torras ho escurça tot, per acabar aviat i fer altres encàrrecs.

Pel que respecta a la protagonista del retaule, la Verge de l’Esperança, Costa i Cortada la troben “del tot imperfecta faltada d’art, regla y proporció” i sobretot diferent a les precioses verges de Pau Costa dels retaules de la catedral de Girona, inclús quan són la imatge de la desolació. Tharrats en aquest punt considera que ens atabalaria i distrauria “veure presidint l’església de Cadaqués una imatge (..) estilitzada, malaltissa i delicada”. Troba que la Verge s’adiu al retaule doncs cal que “les formes (reflecteixin) personatges de constitució sana (...) en plenitud (...) triomfants (que han sabut) vencer les dificultats que l’encerclaven”.

Tharrats retroba en la Verge de l’Esperança en canvi a una cadaquesenca “robusta de galtes rosades que duu un sol al ventre símbol de la seva propera maternitat”, com ocorre també en totes les civilitzacions antigues.

Costa i Cortada no perden però l’oportunitat per dir que “los dos angels (...) a cada costat de la pastera de Nostra senyora están fora de proporció y art”. Són com nins articulats i així continuen, doncs Torras, potser perquè ja s’havia desmuntat la bastida, no hi feu les esmenes necessàries.

Passant a l’escena de la coronació de la Verge, assenyalen que “las tres figuras que formen la coronació (són) imperfectes y mancades de relleu”. A Tharrats li agraden, perquè troba impensables “la figura d’un Crist anèmic i desnudit”. Les imatges estan protegides per una preciosa cúpula-baldaquí, on assaja una capella de música, en clara referència als àngels musicals més coneguts de Fra Angelico i descrits per Tharrats com “cinc angels (...) amb instruments musicals: l’arpa, la viola, el llaüt, la guitarra y la bandurria (doncs) la música celestial sempre ha estat en mans d’àngels”.

El retaule “enmarcat lateralment per dues columnes jòniques” te citacions cultes, com aquestes columnes que recorden les del teatre marítim

de la vila adriana de Tívoli, això sí interpretades barrocamment en aparèixer “carregades de garlandes i angelets jogassers” de bella factura i on a l'espai intermig l'acant capgirat i regirat, al·ludeix al Borromini de la Chiesa Nuova de Roma.

I si bé la traça de Morató era com explica Tharrats, Torras no sap portar-ho a la pràctica, doncs “los dos frontispicis de sobra las columnas grans son més altes”, apart que “la columna de la part de l'Evangeli se troba fora de plom (i també) la garlanda de sota”. Manquen de nou “los minyons que están dalt de las ditas columnas (i) la cornisa als capitells (de) la quarta columna”, demostració fefaent que Torras és un despistat total.

Al retaule hi ha també quatre petites cúpules sobre les imatges dels evangelistes, que es mostren segons Tharrats en tota “placidesa (doncs) malgrat els seus sofriments (...) els han assumit amb completa fortalesa i vigor mental”.

Els visuradors anoten però que a les “pasteres de s(a)nt Joan y de s(a)nt Lluch faltan (...) un rengle de fulles (...) dos gerros ab flamula (...) en los resalts exteriors del socol (...) sobre las dos pasteras”. Manen refer als peus dels mateixos sants “la aguila y lo bou (...) imperfectas (que) a las dos pasteras del s(a)nt March y del s(a)nt Mateu se an de posar a plom y també las figuras dels (...) sants que corren endarrera tenint (...) la imperfecció de contra art y reglat (...) essent faltats del degut relleu los adornos de las ditas pasteras”.

I malgrat tot l'anterior, Torras únicament “millora las pasteras de s(a)nt Joan i s(a)nt Lluc”, deixant la resta tal com és descrit a la visura.

Salven del desastre únicament les imatges de s(a)nts Joan y March (que si bé “no estan segons art pero (...) computant ab las demas figuras (...) tenan (...) suficiència” perquè són obra de Pau Costa o sobretot de Miquel Boer i Ramon Vila, els quals segueixen fil per randa la traça de Morató, si bé sembla probable que per homenatjar Pau Costa (Fig. 21) s'allunyin del model i retratin el mestre en la imatge de Sant Joan, l'únic dels quatre evangelistes que te únicament bigoti i no barba i bigoti com és tradicional. Cal fer notar també la bellesa de l'estampat de l'hàbit, semblant al vestit de l'Assumpta de la catedral de Girona, obra de Pau Costa, on denota una influència artística italiana notable, que apareix també en el lleó de Sant Marc, idèntic als venecians. Cal destacar també els àngels, que com uns petits atlants, gràcils i suaus, sostenen sota els braços amb l'ajuda d'una cenefa les imatges de Sant Joan i Sant Marc i que són els contra-

Figura 21. Miquel Boer i Ramon Vila, sota la direcció de Pau Costa. Imatge de Sant Joan del retaule de l'altar major de Santa Maria de Cadaqués(1723-1729). Foto: Cèsar Martinell.

punts als gegants atlants de la part baixa del retaule i que si bé són més refinats, ja apareixen al retaule de Santa Teresa de les Carmelites Descalces de Vic i als de la catedral de Girona, doncs són com la firma de Pau Costa. Són d'una elegància extrema, que també retrobem en els àngels que porten trompetes del judici, palmes del martiri, àncores i peixos, definits per Tharrats com "àngels bellugadisos enfilant-se als llunyans detalls arquitectònics (i que poèticament) desapareixen de la nostra percepció i es confonen amb el vol de les gavines" i que contrasten amb els que esculpeix Torras per imitar-los al retaule i sobretot al retaule del Roser.

Fonamentals són les predelles o relleus. Costa i Cortada recomanen "cloure les quatre historias" que sense emmarcar representaven escenes de la vida de la Verge (Naixement, Anunciació, Naixement de Crist i Presentació al temple). D'elles anoten que "estan fora de proporció y art las (...) de la (A)nunciació y del Naixement de Nostre Senyor", on Torras s'oblida de la bella referència de Morató a l'obra de Perugino i Rafael i sobretot copia barroerament la cistella, que serveix de bressol al Nen Jesús, que Pau Costa ha posat al retaule de la catedral de Girona. Costa i Cortada fan un únic elogi i salven de la crema "las dos altras historias del Naixement i de la Presentació de Nostra Sen(y)ora (que) tenan (...) suficiència (així com també) las dos historias de la Pacio (L'oració a l'hort i Jesús portant la creu) que són al pedestal (o historias xicas)" inspirades en les pintures de Santa Maria la Novella de Florència, conegudes a través de gravats o de les pintures de Pedro Berruguete elaborades a la cort d'Urbino.

Torras l'únic que refà és l'"ornat de las (...) historias" o sigui que les ha enmarcat per destacar-ne el valor didàctic.

Pere Costa Cases, com a arquitecte de la catedral de Girona, (Fig. 22) te molt present el mandat del bisbe Taverner de 1722, motiu pel qual dictamina que Torras s'ha oblidat de la traça de Morató, vagament inspirada en el retaule de Santa Maria d'Oló de Pau Sunyer (Fig. 23) en la part baixa del retaule. Diu, per tant, que el "sagrari és totalment variat ab disminució de molta feina (a més) de la imperfecció dels nois, que en dit sagrari se troban".

Segurament l'escultor Pere Espinet, del que en parlarem més endavant, va refer els arcàngels del sagrari/vestidor, els quals amb una llum a una mà i una àncora a l'altra orienten les embarcacions i s'inspiren en els famosíssims de Bernini.

A Costa i Cortada molesta també "la imperfeccio (de) las (...) sanctas (Clara i Barbara) patrones dels (impossibles i de les tempestes) que están a cada costat de la grada (executadas) amb imperfecció (igual que ...) las figuras (dels porters del paradís) S(a)nt Pere (patró dels pescadors) amb les claus i S(a)nt Pau amb una espasa (apart d'haver oblidat de fer) figuras, minyons y serafins (...) y algunas cosas de la

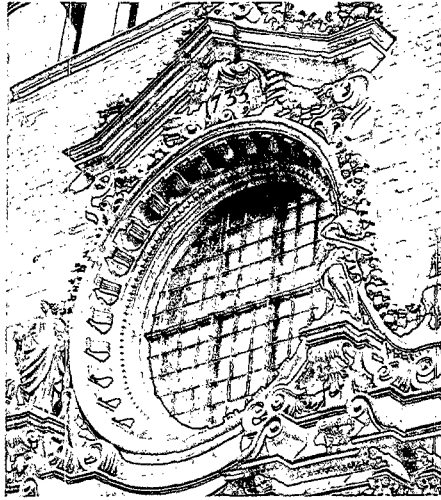

Figura 22. Pere Costa Cases. Detall de la façana de la catedral de Girona (1730-1733) concebuda com un retaule de pedra. Foto: Josep Maria Oliveras.

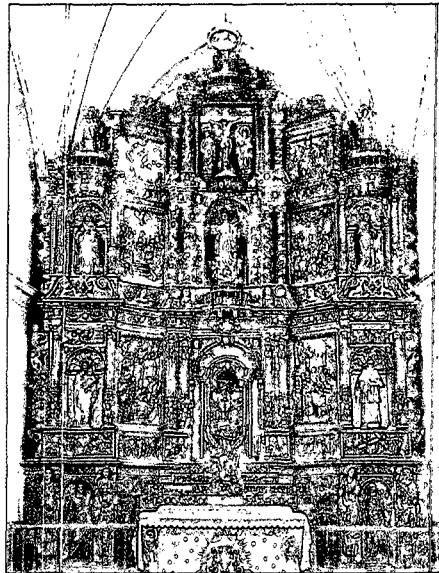

Figura 23. Pau Sunyer. Retaule major de l'església de Santa Maria d'Oló (1663-1666). Foto: Valentí Sala Burdo.

arquitectura y talla" de la part baixa del retaule, que Torras arregla, fent-hi pintar cortinatges vermells per estalviar-se les cortines de domàs vermell, que es posen a l'església pels naixements i les noces reials, dels comtes d'Empúries i actualment pels ducs de Medinaceli.

Torras arregla els "panys de les portes (...) els peus del retaule (i) los candeleros grans millora del pedestal (i) l'escon o banc" inexistent, que decora amb la torre

-fortalesa, símbol de Cadaqués,-, per demostrar la resistència del poble a francesos i pirates, sobre un peix desproporcionat. La torre-fortalesa apareix també al sòcol amb les dates de l'execució del retaule verídica de 1729 i errònia de 1788 com demostrarem més endavant.

Arregla el sagrari petit, però no li paguen res pel trono, que consideren barroer malgrat hi hagi tornat a esculpir la torre i el gran peix.

I com que consideren Cortada i Costa que Torras ha fet sols el que li ha semblat i no ha seguit les seves indicacions, decideixen pagar-li únicament 275 lliures i 12 sous en lloc de les 600 promeses.

Però malgrat tot això, coincidim amb Tharrats pensant que el retaule és "un immens aparador, bastit amb optimisme", molt lligat a la terra de Cadaqués, ple de flors, fulles, però també carxofes, magranes, peres, pomes, raïm, acant etc., enmig de curculles de la immortalitat i peixos etc. en una clara referència a la Farnesina de Rafael.

Però el gran homenatge de Pau Costa és als pescadors de peix i de corall, que han fet possible el seu testament espiritual. I per premiar els difícils viatges realitzats a Cuba, Filipines, Savana i sobretot a la Itàlia dels seus amors, en especial a Gènova i Roma per portar vi a canvi de blat, posa escames a la cúpula, àngels amb peixos acabats de pescar i amb llums i àncores per orientar la pesca i sobretot dos medallons, segurament de mà seva, que "ens mostren mariners tirant la xarxa i altres pescant a l'encesa amb el llagut de foc invocant l'estrella del matí, símbol de Maria perquè els guardi la vida i els doni una bona pesca", però el seu màxim reconeixement el posa projectant 2 atlants gegants, que sostenen el retaule, un carregant-lo a la ronyonada i l'altre que el sosté amb un sol braç (potser per advertir Torras) en clara al·lusió a la imatge del Borromini de l'església, Santa Agnès, de la plaça Navona de Roma, on la santa vol frenar l'ímpetu dels personatges de la font dels quatre rius del Bernini, que te al davant. En els atlants Pau Costa "ens vol fer retrobar (...) un retrat dels pescadors

del Cap de Creus de la seva època", vestits amb hàbits del segle XVIII per ennoblir-los, ja que ha sigut entre ells, on ha fet amics.

Torras, vist que no podia cobrar tot el que pretenia i que el resultat de la visura és tant crític, busca nous horitzons al Baix Empordà, en casar-se en segones núpcies amb Caterina Ribot Casellas de Sant Feliu de Guíxols, d'una família influent a Solius, on una branca menor dels Morató, arribada el 1699, concretament l'escultor Josep Morató, crea a Santa Cristina d'Aro un taller per obrar retaules al Baix Empordà, entre els quals el de Santa Agnès de Solius. La història de Torras es repeteix: torna a buscar feina gràcies a la nova esposa, com ha passat amb la primera. Segurament treballa al monestir de Sant Feliu de Guíxols (1739-43) o al santuari de Sant Elm (1752-55), sota la direcció de Josep Cortada i Simeó Ferrer, conjuntament amb el seu parent Josep Barnoya Rius de Girona i Bernat Blanxart d'Arenys de Mar.

L'EXPOSICIÓ DEL RETAULE

El retaule ha deixat l'obra de l'església exhausta, però volen mostrar-lo al bisbe Baltasar de Bastero i Lledó amb tota la seva magnificència. Per això, els sastres Pere Escofet i Joan Baptista Roset adornen la trona i refan ornaments, compren una rosa de seda, palis, un Sant Crist, un salpasser, tovalles, casulles i molts altres ornaments. Joseph Salvi fa "4 borondons", Baldiri Birba de la Selva "una casoleta per l'incenser, candeleros y (una) llantia", a més de comprar altres canelobres més fins a Barcelona, però sobretot l'argenter de Figueres Anton Costa projecta una custòdia d'argent dorat que costa 200 lliures i que resplendeix sobre les estovalles amb puntes fetes a mà per Maria Vaquer, la filla del fuster casada amb el mestre d'aixa Joan Berga.

Per la seva part, Francesc Marquès Pagès i Rafael Tremols, apotecari, conjuntament amb el rector Narcís de Guitart, convoquen el 6 d'abril de 1733 (Cfr. Apèndix 25) i reuneixen "tots els patrons de Bolitgs y Fogaters (per demanar-els l'esforç final o sigui) que todas las nits que se va a pescar se dona (...) una part per compania a la obra (...) de mitja roba en amunt, es dir que si sols se agafa mitja roba de peix nos daria part".

Cadaqués decideix fer una gran festa per acollir les visites pastorals de 1736 i 1740 del bisbe Bastero i per mostrar-li el seu preciós retaule en tota la seva esplendor. Per aquest motiu, amb precedència al que expliquen

Frederic Rahola, Salvador Dalí, Josep Pla i Joan Josep Tharrats que “els vells pescadors penjaven llagostes vives (vermelles del cap de Creus i els primer raïms de verol) entre els àngels barrocs i estilants, perquè l’agonia de les bestioles els permeti seguir millor la passió de la missa”. Cadaqués cobreix el retaule de fils i de branques de corall començant per la Verge de l’Esperança i el minyó, imitant la Madonna de Senigallia del gran Piero della Francesca, que potser molts pescadors han vist en els seus viatges a Itàlia. El corall era present a l’església des del 1672, però no s’havia emprat mai. En aquesta ocasió, altres fils de corall són col·locats als altars de Sant Jacint, de Sant Antoni de Pàdua i de la Verge del Roser, així com a les capelles del Portal de la Font i a Sant Sebastià de la Muntanya (on per fi hi viu un ermità de forma estable). I no contents fan fer 2 floreros de Gènova per l’altar dels sants Joan Baptista i Evangelista i grans quadres de Santa Llúcia, de Sant Simplicí i de Sant Pius V, i per als altars de Sant Miquel, Sant Antoni i del Sant Crist, aquest últim tapat amb un cortinatge.

Bastero descriu Santa Maria de Cadaqués com una església que “esta ab gran lustre y esplendor (si bé) han de mirar (per un major) lustre y esplendor fent fer més i major adornos”, o sigui, han de daurar el retaule i per aquest motiu decideix que poden vendre joies de l’obra i pren una decisió fonamental, reclamada amb insistència per pescadors i corallers, que l’obra es farà càrrec de la meitat de la teia les nits reservades, sempre que agafin peix, fet que representa una conquesta social fonamental per a Cadaqués.

LA TRANSICIÓ

Després de l’eufòria de la projectació del retaule, venen anys en els quals l’Obra decideix recuperar-se per poder pagar el daurat del retaule. És per això que estalvien i apart dels diners del peix i del corall venen el vi de la vinya de Sant Gregori i s’inventen tota mena de recursos bastant imaginatius per obtenir diners, com la desena del fadrí, el sorteig del tortellet per iniciativa de Josep Bohera coraller, però sobretot decideixen deixar de pagar delmes i censals a Sant Pere de Roda. Són anys en que tenen molta feina els sastres, en especial Antoni Escofet, Miquel Ballesta Banús adobant ornaments per l’altar major, banderes i davantals de la creu i “ninyeries”.

Per acollir la visita pastoral, el 1751, del bisbe Lorenzo Taranco Musarieta sols fan petits retocs el 1738, 1742 i 1747-48 Pere Alfaràs menor, Narcís Figueres i Joan Mapassa amb teules i rajols proporcionats per Joan Puignau de Sant Baldiri de la Selva.

Anton Casas projecta uns encensers (gràcies a les joies venudes a Girona, pels que fa camises Anton Prats de Figueres) i dues corones, una daurada i una altra d'argent per a la Verge i una corona per al "Ninyo", a part d'adobar el salpasser, la creu, els bordons i els canelobres. El mestre Birba adoba la pitxera d'estany i Sebastià Cabrissas fabrica atxes i candellers, apart d'arreglar els panys i les portes del retaule.

El bisbe Taranco alaba "la esplendidez, magnificiencia y aodorno (...) (del retablo) en que tubo que alabar la magnificiencia y devoción de los parroquianos (a los que pide se dore el retablo) para dar más lustre al templo i que si no alcanza el dinero de la Obra lo cojan de las cofradias y administraciones".

Tota l'atenció de Cadaqués rau en la construcció del castell de Sant Ferran de Figueres, projectat el 1752 per l'enginyer Juan Martín Zermeño (¿ - 1773) sota l'atenta mirada de Pedro de Lucuze (Avilés 1692 – Barcelona 1778), director de l'Escola de Matemàtiques de Barcelona, que pràcticament confia l'escola en mans de l'enginyer de Cadaqués Joan Escofet Palau (Cadaqués 1720 – 1808), nebot de Sebastià Escofet Sastre, que col·loca mig Cadaqués a les obres de la fortalesa.

L'Obra sols nombra mestre de cases de l'església Andreu Rahola, que comença per restaurar el teulat, doncs hi havia goteres sobre el retaule (1761).

Posteriorment, Cadaqués posa tota l'atenció en construir un oratori o capella fonda (1757) pensant acontentar el nou prelat, Manuel Antonio Palmero. Per acollir-lo i gràcies a un donatiu dels corallers Bohera, Sebastià Cabrissas fa el "collar, la molla, un rodet (...) de Raveto ab molla (apart d'engressar) lo rellotja ab dos quartans d'oli i (fer) 3 tascons per la campana i una manxa de orgue), doncs és nomenat establement un manxaire d'orgue, apart de comprar llibres nous de música a cinc cors per a l'ocasió. I fan acabar al nou fuster de l'Obra, Joan Busquets, vingut de Sant Miquel de Campmajor, els faristols i les llànties, apart de confeccionar 40 palmatòries, una llanterna i calaixos, a més de comprar un Sant Crist, atxes, una llàntia de vidre i una llanterna.

El bisbe Palmero, tant el 1760 com el 1765, insisteix en la necessitat de daurar el retaule i de col·locar "una palea en el sagrario para mayor decencia y ornato (aparte) de forrar el ara del altar", abans d'embarrancar-se amb les obres de la capella fonda i respecte a la Setmana Santa ordena "que se abstengan de hacer centuriones". Pensem que al·ludeix als manaies, o bé a imatges de soldats per al Monument de Setmana Santa, que a indi-

cació de Girona i per iniciativa de Narcís de Guitart, apareixen representats en un relleu de l'altar de Sant Sebastià, on Joan Torras interpreta amb la poca traça que el caracteritza el somni d'Escipió de Rafael.

El bisbe Palmero mana també que els promesos no tinguin relacions abans del matrimoni, doncs constata als llibres parroquials que tothom o gairebé ha fet pasqua abans de rams.

EL DAURAT DEL RETAULE

Abdon Quera Delclós i Eudald Sala, ecònoms de Cadaqués, reben, el 1770, 375 lliures 61 sous i 6 diners dels administradors del retaule (Jaume Alfaràs, Josep Deulovol, Joan Baptista Cabrissas i Mathies Llorens) per poder acollir les recomanacions dels bisbes Bastero, Taranco i Palmero, així que després de fer netejar “la plata” emblanquinar i escombrar l'església, el 4 de juliol de 1770 es comença a daurar el retaule (Cfr. Apèndixs 26 i 27). Els ecònoms i el mestre de minyons Josep Surroca Privat (Ribes de Freser 1724 – Cadaqués 1774), que és de Ribes de Freser, criden per dirigir l'operació l'escultor de Sant Esteve de Pardines Pere Espinet (Sant Esteve de Pardines 1713 – Cadaqués 1774), fill de Josep i de Maria Espinet, moliners de Pardines, que ha muntat un taller a Olot i que ve a Cadaqués amb la seva esposa Isabel Segovia per començar a “fer les floretes de sota la volta”. Curiosament, com si fos una obra actual, el primer Pa d'Or el col·loca Domènec Pell Cabrissas (Cadaqués ? 1779) negociant, seguit dels regidors obrers Pere Tremols i Pere Anton Moret, és evident que es vol donar solemnitat al daurat, doncs es fa amb música de l'organista estable en la persona de Francesc Duran Escofet (Cadaqués 1721 – 1787), nomenat el 1770, any en el que Patllari Pous (Tregurà 1716 – Cadaqués 1782) de Tregurà esdevé campaner-acòlit, després de fer de tot i casar-se amb Esperança Pont Rahola (1715-1795), la filla d'uns pescadors, any en el que Joseph Pont Roig (1709-1784) esdevé ermità de Sant Sebastià.

Ha de ser un moment de gran esplendor, doncs es construeix “un pont sobre la riera (...) més avall de la casa de Pere Ballesta”.

Per part seva, els mestres de cases, Pere Cassanyes acondiciona la Font Bella de l'Horta de l'Hospital i un altre mestre de cases, Pere Corominas, un molí de blat a la Torreta, al que ve per fer-lo funcionar Blai Berhaut Vidal, de Sant Llorenç de Salarsa (Elna).

L'obra del daurat del retaule s'inicia 18 anys abans del que sempre s'ha escrit i de la data escrita al retaule, si bé diferents accidents climatològics,

descrits amb tot detall als llibres parroquials potser perquè succeeixen sempre durant la celebració de cerimònies, en ralentinzen la finalització. Destaquen els aiguats de 23 d'octubre de 1770 a la una del migdia i a les 10 de la nit “quan l'aigua arriba dalt de la creu de Santa Magdalena (i si bé) a la bila (quasi) no ploqué gens (...) rebenta los horts (...) y sen porta todas las parets (...) a la ribera”.

Pitjor fou el que succeí el 10 de maig de 1771, l'endemà de l'Ascensió, quan es celebrava el funeral de Sebastià Pell Duran, fuster de l'obra establert al Poal. En el curs de la cerimònia “al començar a cantar sanctus (...) a un quart de deu entra un llamp per la campana so es per dal de las nine-tas y seguí lo del ferro fins les campanetes del rellotja (...) y entra en la iglesia y fonguí lo martell que era agafat a la campana y espatlla lo orga (...) cremant un padas de las portas ab que se tencaban les flautas, y muchas de las flautas quedaren ab diferentes forats y otras com si fussen dirrutidas y al entrar al orga per la porta del cor feu un forat en la paret y una estelle-ta en la porta”, que no causa per sort danys personals, si bé l'orgue queda tant danyat que l'han d'adobar el 1772 i refer-lo 1788 en que s'hi posen trombes amb un pressupost de 600 lliures, això sí, un any després de la mort de l'organista Francesc Duran Escofet, que malalt fou substituït el 1776 en algunes ocasions per Josep Sunyer, organista de Sant Pere Pescador, quan ve al bateig del seu net Ramon Puignau Sunyer, i definitivament per Víctor Serra el 1795.

Altres desastres foren la pedregada del 13 d'abril de 1772 mentre cantaven vespres i entra aigua i pedra per les goteres, i la tramuntanada del 24 d'abril que acaba amb l'anyada de raïms i fa més destrosses a la teulada del campanar i a Sant Sebastià, que Andreu Rahola ha d'arreglar aquest any i també després d'una altra tramuntanada el 1777.

Decidits a pagar el daurat puntualment, l'Art de la Pesca, ara controlada pel subdelegat de Marina, Miquel Duran, autoritza pesques extraordinàries el 1772/73. S'inclou a la pesquera la problemàtica Cala de Sa Sebola i s'ordena que qui no respecti les normes perdrà el peix. Promouen també noves pesques per restaurar la capella dels sants Abdó i Senén, i tornar a vendre vi de la vinya de Sant Gregori i al daurat s'aplica també el refús de la cera, el pa dels difunts, les definicions, la venda d'ornaments vells, el plat i els diners dels censals i delmes que s'havien de pagar a Sant Pere de Roda, apart d'un donatiu del capítol de la catedral de Girona, potser per consell de l'escultor Lluís Bonifaç Massó, que amb els seus deixe-

Figura 24. Lluís Bonifaç Masó. Llitera de la Mare de Déu d'Agost de la catedral de Girona (1773). Foto: Josep Maria Oliveras.

bles Josep i Marià Barnoya Vinyals fan un homenatge a Costa en el coronament de la llitera de la Mare de Déu d'Agost (1772-76), inspirat en el retaule de Cadaqués (Fig. 24).

Per completar l'ornat de l'altar es compra una taula nova (1772), una gran catifa per davant de l'altar (1774) i unes estovalles i quan es comença a fer la cenefa d'or pel preu de 55 lliures, 2 sous i 7 diners mor de repent l'escultor Pere Espinet (Cfr. Apèndixs 28 i 29) el 25 d'agost de 1774, després de rebre "los sacraments de la penitencia i la eucaristia, però no l'extrema-

maunció per haver-li vingut un repentin accident que li impedi de testar". Fou enterrat al cementiri de l'Hospital el 26, després d'haverli celebrat "los officis de enterro ab assistencia del econom (Eudald Sala), un vicari y dos beneficiats propter Dei amore (...) ab mitg lluminaria" que costa sols 10 sous, demostrant que no es feu ric amb l'endaurat.

Mor poc després de la fi del seu protector, el mestre de minyons Joseph Surroca Privat de Ribes de Freser, fill de pagesos amics dels pares d'Espineta. És un any desgraciat si tenim en compte que Josefa Boera troba tornant del cementiri, ofegada en una bassa de la riera de Sant Vicenç, Josepha Andreu, de 21 anys, la filla del fuster de l'Obra i un dia fredíssim sota la casa de Joseph Rubies a Pordoguer troben el cadàver de Josep Marsal, d'un mas a la Perafita "conegut per dir salms".

Segurament els col·laboradors d'Espineta continuen l'obra de l'endaurat del retaule, si bé quan mor Espinet l'obra ja estava pràcticament acabada, doncs Cadaqués volia mostrar-la al nou bisbe Tomàs de Lorenzana Butrón.

I enmig dels preparatius per acollir Lorenzana, mor Anton Quera Delclós, l'econom (La Vajol 1773-Cadaqués 1776) fill de pagesos de la Vajol, que quasi per inaugurar el daurat és enterrat a la tomba dels rectors, sota les grades de l'altar major, potser pel gran esforç que ha com-

portat el trasllat des de la rectoria vella de sa Punta al Casal del Governador i per tot el trasbals de la venda de la rectoria vella a Francesc Tugols pel notari dels Cardona-Aitona Feliu Costa. Per acollir Lorenzana, l'Obra encarrega al passamaner Joan Baptista Cabrissas una camisa per a l'incenser, cortines noves i atxes, un escalfador i una escopeta al ja esmentat Baldiri Birba, ja que no estaven gens clares les intencions dels francesos. S'adoba també la trona, la veracreu i tres canelobres i Rafael Dalmau projecta un nou monument.

Pere Espinet, com Pau Costa el 1770, crea a Cadaqués un altre gran taller, doncs l'Obra requereix el concurs de molts treballadors. Se serveix d'artífexs locals, però ve molta gent de l'Empordà, d'aprop de la frontera de les dues Cerdanyes, de la Garrotxa, on ell tenia taller i del sud de França, cada vegada en major nombre per escapar de les turbulències franceses. També utilitza l'experiència dels fusters locals, que han viscut l'experiència de veure obrar el retaule. En especial l'ajuden els Andreu, fusters de l'Obra (Miquel, Joan i Miquel), Francesc Cassanyes Escofet, d'una branca menor dels mestres de cases, els Dalmau (Francesc, Jacint, Francesc), els Cabrissas, dels quals Sebastià i Josep fan de fusters, Antoni és el passamaner. Sebastià Cabrissas Llorens trenca la tradició familiar, fa de serraller, si bé el seu fill Sebastià Cabrissas Rosset torna a fer de fuster. Treballa també Jaume Rubies i amb tots ells s'amalgamen fusters forans com els Busquets (Joan i Josep), vinguts de Sant Miquel de Campmajor, i els Nadal (Josep i Ignasi) des de Verges i Figueres, els Parrillat (Joan i Joseph) des de Paurellàs i Er/Calaixa de Conflent, i els Pla (Francesc i Dalmau), des de Peralada. I des de Besalú arriba Sebastià Pell Duran ja esmentat, mentre que Josep Saüquer Simó ho fa des de Sant Pere de Vallcarca.

Al daurat del retaule hi treballen també nombrosos ferrers com Jaume Causa, els Clotas (Jaume, Sebastià i Pere), els Guardias (Joseph major i Josep menor) i Narcís Pujol i Rahola. I ferrers forans com Julià Molins Teres de Perpinyà, que arriba amb el seu pare Josep, terrisser de Vinçà. I a redós de l'arribada de Ventura Rodriguez a Vilobí d'Onyar i sobretot a Girona i Olot, que mou 700 operaris són multitud els mestres de cases de Cadaqués que volen col·laborar, entre els quals Jeroni Ballesta, els Cassanyes (Pere Antoni major i Pere Antoni menor), Anton Costa, Joan Ferrer Porcalla i els Rahola (Andreu, Manuel i Salvi). Venen també molts mestres de cases de l'Alt Empordà com els Aimerich (Francesc i Lluís) des de Castelló d'Empúries, Pere Casadevall, de Sant Climent Sescebes, i els Llorens, que

són un regiment (Joan, Benet, Jacint i Josep), de Maçanet de Cabrenys. Jaume Lluat Peres ve de Llers, i els Pagès (Jaume i Esteva), de Palau Sabardera, i els Roig (Llorenç, Jaume major, Jaume menor i Josep, de la Vall de la Selva de Mar. De la Cerdanya venen Anton Canals Subirà i els Mascle (Josep i Anton), que provenen de Llivia i Guils, mentre que a redós d'Espineta arriben des de la Garrotxa els Corominas (Josep, Jaume, Joan, Pere major i Pere menor), des de Meià de Moncal, Jaume Font, de Riudaura, i des de França ho fan Joan Sala Llorà de Sant Pau de Pi i els Torrent (Antoni i Bonaventura), des d'Odelló.

Continuen treballant picapedrers com Josep Padrera Cabat, de Cotlliure, i Patlladi Vilar Bolós (1738-1790, de Prats de Molló, que fan de tot, rajolers com Bernat Salamó d'Olot, i Josep Molins de Vinçà, mentre el campaner Patlladi Pous Rosset (1716-1782) assenyala l'inici i la fi del treball, al que participa el candeler Baldiri Albareda, de la Selva, els boters Marés (Joan i Josep), i nombrosos bastaixos com els Bartholi Noguer (Antoni, Josep i Joan), que venen de Sant Miquel de Caballera, els Rebetllat (Miquel, Isidre i Ramon), d'Ager, Estavar i Abella, Salvador Rigata d'Estavar, Patllari Soler Lliset (1725-1793), de Sant Salvador de la Manera (Elna), Jean Bardi Llupi, de Sant Miquel de Setcases, entre altres. I fins i tot hi col·laboren mesters de minyons com Salvador Tremols, els Guasch (Josep i Jaume) de Palamós i Anglesola, els Jonama (Francesc i Miquel) de Ullastret i Pau, a més de Salvador Rabassa, col·laborador de Patllari Soler.

Fins a la visita pastoral de 1789 de Lorenzana, tot sembla ralentir, sols el 1780 es lloga la cobla orquestra de Maurici Puiggarí, s'adoba la veracreu i es fan ornaments nous per acollir el bisbe, malgrat haver recuperat 455 lliures 7 sous i 9 diners de censals atrassats. Són anys en que es troben nadons abandonats, i el 1784 naufraguen 2 vaixells, on perden la vida 22 pescadors de Cadaqués. Per aquest motiu, Lorenzana ve a consolar un poble fet miques que, però, l'acull amb un retaule super il·luminat, ornat amb "el globo del sagrari adobat, (una) patena endaurada i la plata resplendent, doncs ha sigut netejada, gràcies a una ajuda del capítol de la catedral de Girona, que provoca les ires de l'abat de Sant Pere de Roda, perquè Cadaqués ha deixat de pagar censals i delmes des de la meitat del segle per poder destinar els diners al retaule.

El 2 de març de 1785, Cadaqués apareix nevat abundantment, fins al punt de fer caure la meitat de les oliveres, però es recupera per restaurar

els bancs, el campanar (1787), l'orgue, a més de posar cortines a les vidrieres (1788) i comprar per a l'altar major un calze d'argent a uns jueus que naufragaren en una polacra veneciana per 26 lliures i 3 sous, i casulles angleses que enamoren el viatger Zamora, que volen que estreni el bisbe durant la visita pastoral de 1789, que resulta accidentada, ja que enregistra la primera mort d'un soldat a causa d'un atac francès.

De 1790 a 1795 Cadaqués, que ja té 388 cases, passa per una situació crítica, són contínues les morts de soldats a la població, a les vinyes i a l'Hospital, a les barques ancorades al port, a la presó i les deportacions. La incertesa és tant gran que l'Art de la pesca suspèn el joc de les cales i les pesques extraordinàries per Sant Andreu, Sant Antoni, Sant Sebastià i la Verge de l'Esperança, potser per això són solemníssimes les celebracions de la Verge de la Soledat, Sant Ferriol, l'octava de Corpus i les Ànimes del Purgatori. El 1790 acull també la visita de Francisco de Zamora, que troba el retaule, com un bon il·lustrat "un monumento endiablado".

Compren, però, com si no passés res, per 3 lliures "tela cambrissina (per) adobar l'altar major", una bandera de damasc blanc, un nou tàlem valorat en 311 lliures, canelobres i sacres, a més de tornar a "pintar y adornar-lo" amb un pressupost de 29 lliures i 16 sous, alguns detalls del retaule a més de retocar petits detalls no acabats per la mort d'Espinet.

LA INVASIÓ FRANCESA I L'ESPOLSAT DEL RETAULE

Quan Cadaqués és invadida pels francesos el 25 de novembre de 1794, el clergat escapa amb la barca de Sebastià Ferrer cap a Llançà i no torna fins al 7 de desembre de 1795, lloant la "vila tant cristiana (que ha demostrat) un singular valor en defensa de nostres església com la defensaren de tot mal", en especial el retaule.

L'església ha estat saquejada i per aquest motiu s'ha de comprar 6 arroves de guix per emblanquinar, "bidar y compondre la bidrera", adobar la llanterna mentre el fuster Joan Busquets compon l'armari del tàlem amb l'ajut d'un serraller, potser Sebastià Cabrissas o Narcís Pujol Rahola.

Pel que respecta al retaule, es fan els "bayrachs del S(antis)sim", s'adoba la veracreu i els canelobres i sobre tot es fa "espolsar el retaule (i) compondre les manegas per bastir los pilars" amb un pressupost de 39 lliures, 18 sous i 9 diners, doncs el retaule ha sofert també l'atac dels francesos.

EPÍLEG

Però després de la neteja torna a resplandir com al testament espiritual que Pau Costa lega a Cadaqués i a les generacions futures.

NOTA PRELIMINAR

Aquest article el dedico a la meva mare, que ha passat hores i anys de la seva vida fent-me companyia mirant el preciós retaule de Cadaqués, m'ha fet adonar de coses que el seu esperit racional i científic atallava millor que jo. I, sobretot, m'ha qüestionat el perquè de les meves percepcions, potser perquè havia estudiat amb Joan Josep Tharrats, un infatigable observador del "retaule d'or". Malauradament la meva mare ens ha deixat sense saber que els documents han confirmat el que hem sentit durant anys. Enyorant-la, li dic un gràcies immens per encoratjar sempre la meva passió pel retaule, que m'ha portat a buscar i rebucar fins trobar, després de tants anys, els documents que han il·luminat el meu camí.

Com al meu article "Morir a Cadaqués sense veure Roma", "Sol ixent", Cadaqués 2005 (en premsa), el meu agraïment a Josep Galobart i Soler i a n'en Carles Maria Gri i Cases, que m'han animat no sols a escriure aquestes pàgines sinó a no defallir davant les adversitats. A n'en Josep Galobart i Soler li he d'agrair a més que hagi llegit, comentat i fet aportacions als meus manuscrits amb tanta saviesa i paciència. El meu segon retaule m'ha provocat un munt d'incerteses, que augmentaven cada vegada que tornava a mirar i llegir el "retaule d'or".

Als Soler (Narcís, Maria Assumpció, Quim, Ariadna i Joan) per ser esplèndids, càlids i tant insòlits en la nostra Girona. A Joan Borrell, batlle de Cadaqués, i a Josep Arges i Basart, rector de la parròquia de Santa Maria, per l'acollidora generositat que he trobat als seus arxius. A l'Andreu Estragués, per la seva paciència i saviesa i per compartir el seu retaule. A la Fundació Escofet i de forma especial a l'Isidre Escofet, la Maricel i en Pere Company per donar suport a la meva recerca i un agraïment etern a Sebastià Escofet Sastre, per apostar per la bellesa a l'hora de triar l'artífex del retaule.

Seria "una passada", en un article pels "Annals de l'Institut d'Estudis Gironins" posar en nota totes les biografies que he elaborat dels artífexs, promotors, ideòlegs, els bisbes de Girona, els rectors i ecònoms, els cònsols de l'Art de Pesca, perquè faria l'assaig interminable. Tot confluirà en un volum, que em comprometo a escriure si la salut m'acompanya.

En lloc de posar notes fins a l'infinit, he decidit publicar els 29 apèndixs documentals, que considero fonamentals per la lectura del retaule. Cito totes les fonts emprades, els arxius on les he trobades i la bibliografia que m'ha ajudat a desxifrar millor el retaule.

FONTS MANUSCRITES

1. ARXIU PARROQUIAL DE CADAQUÉS

- Llibres de batejos: (1593-1682), (1683-1722), (1723-1767), (1751-1784), (1785-1800).

- Llibres de noces: (1594-1688), (1688-1713), (1714-1763), (1764-1801).
- Llibres d'òbits: (1594-1700), (1700-1764), (1764-1803).
- Noces: (segles XVII-XVIII)
- Capítols matrimonials, vendes, inventaris i contractes
- Testaments: carpeta (s. XVII); 4 carpetes (s.XVIII); carpeta (s. XVI-XVII); (1618-1683); (1694-1710); (1710-1721); (1714-1755); (1751-1803); (1786-1798); (1798-1804).
- Llibres d'Obra: (1707-1857) Fulls arrancats; (1712-1874) Fulls arrancats, (1766) Enterros i Funerals (s. XVIII-XX)
Llibre dels enterros de l'església (1700-1805)
- Manuals notariais. Pere Pau Benus, Manuale omnium instrumentorum: (1607), (1609), (1610), (1613)
Paulí Soler, Manuale omnium instrumentorum: (1699-1711) sense foliar
Narcís de Guítart, Manuale omnium instrumentorum: (1713-1755).
- Confraries: Santíssim Sagrament (1726), Llevador del Santíssim Sagrament, Censals del Santíssim Sagrament, Soledat (1691), Sant Antoni (1790), Altar de Santa Llúcia (1774), Novenari d'ànimes, Roser (segles XVII-XVIII), 2 lli-galls, Sant Miquel, Sant Rafael.
- Consueta (1720)
- Pastorals i documents eclesiàstics (3 carpetes)
- Escriptures
- Miscel·lània
- Documents varis
- Anniversaris i misses
- Deutes
- Llibre d'ordinacions de la pesquera de la vila de Cadaqués des de lo any 1542
Resolucions de pesques extraordinàries, 1662, 1667, 1678, 1679, 1680, 1681, 1682, 1683, 1684, 1685, 1686, 1687, 1688, 1690, 1697, 1699, 1705, 1720, 1724, 1726, 1729, 1730, 1733, 1740, 1742, 1750, 1752, 1753, 1756, 1772, 1773, 1775, 1776, 1778, 1789, 1790.
- Plets entre Cadaqués i Roses (2 carpetes)
- Vendes de cera
- Censos (2 carpetes)
- Censals del Reverent Pell

2. ARXIU MUNICIPAL DE CADAQUÉS

- Intervenció, Comptes (1661-1962), Llibre i resta de comptes de Santa Maria, (1678-1679), (1760-1786), (1661-1700).
- Correspondència, (1552-1972), (1699-1700), (1600-1689/90).
- Consell Municipal, (1623-1974)

- Hisenda. Títols, drets i possessió de béns, (1661)
- Alcaldia, (1715-1913)
- Censals, (1692-1778)
- Censals del Santíssim, (1692-1773), (1761-1789).
- Talles, estimes, cadastre, (1617-1848)

3. ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA

- Arxiu de protocols de Figueres
- Francesc Escofet. 2n Liber computatorium (1697-1704) n. 587; 3r Liber computatorium (1688-1723), n. 588; Manuals de protocols (1689-1723), n. 570/578.
- Arxiu de protocols de Castelló d'Empúries
- Jaume Milsocos. Manual de protocols (1734-1736), n. 1680.
- Arxiu de protocols de Pau
- Pere Misocos. Manual de protocols (1755).
- Arxiu de protocols de Girona
- Francesc Dedeu. Manual de protocols (1731), n. 631.

4. ARXIU DIOCESÀ DE GIRONA

- Visites pastorals: 1635, vol 94, 337-353; 1638, vol 96, 260-261; 1640, vol 98, 161-163; 1641, vol 99, 174-177; 1662, vol 102, 345-353; 1667, vol 103, 172-175; 1681, vol 106, 246-248; 1688, vol 108, 711-719; 1704, vol 112, 419-422; 1719, vol 113, 214-218; 1722, vol 114, 80-83; 1725, vol 115, 156; 1728, vol 116, 156-159; 1736, vol 119, 313-322; 1740, vol 123, 357-364; 1742, vol 125, 243-246; 1751, vol 130, 184-189; 1760, vol 135, 702-706; 1765, vol 171, 90; 1776, vol 136, 344-352; 1780, vol 171, 352; 1784, vol 138, 11-12; 1789, vol 138, 57.

5. ARXIU PRIVAT DE CASTELLÓ D'EMPÚRIES

- Llibra de notes de Pere Cassanyas mestre de cases de Cadaqués

FONTS ESTAMPADES

- Biblioteca de Montserrat
- Hyeronimo Mascareñas, *Viaje de la serenissima Reyna Doña Maria Ana de Austria*, Madrid, Diego Díaz de la Carrera, 1650.
- Francisco de Zamora, *Diario de los viajes hechos a Catalunya*, Ed. de Raimon Boxareu, Barcelona 1973.
- Joan Josep Tharrats, *Cent anys de pintura a Cadaqués*, Barcelona 1981.

BIBLIOGRAFIA

AAVV. *La catedral de Girona*, una interpretació, Roma, 2002.

BADIA-HOMS, Joan (1995), *L'activitat de l'escultor Josep Pol a Palafrugell*, "Estudis Baix Empordà", 14, 177-186.

- BARAUT Cebrià (1962, 1972), *Santuari del Miracle*. Història, Art, Guia. Montserrat, 1962 i 1972.
- CAPEL SÁEZ, Horacio et alii (1983), *Los ingenieros militares en España, siglo XVIII*. Barcelona.
- CAPEL SÁEZ, Horacio (1982), *Geografía y matemáticas en la España del siglo XVIII*. Barcelona.
- CAPEL SÁEZ, Horacio (1981), *De Palas a Minerva*. Barcelona.
- ESPAÑOL LLORENS, Joaquim (1994), Cadaqués, AAVV. *Atles de les ciutats de Girona*. Girona, COAC, 54-75.
- GALOBART SOLER, Josep (1996), *Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)*. Manresa.
- GUITER FONTSERÉ, Joaquim & RAHOLA SASTRE, Josep (1974), *Cadaqués, su iglesia y su altar mayor*, La Selva del Campo 1974.
- LLUCH MARTÍN, Ernest (1973) *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*. Barcelona.
- MARQUÈS CASANOVAS, Jaume (1988), *La capella de l'Anunciació del Senyor, La capella de Sant Josep (abans de Sant Pere i Sant Pau), La capella de Sant Miquel, La capella de Sant Narcís, La capella de la Concepció*. 1,11,28,34-35 i 54, "Diari de Girona" (4/01, 5/04, 19/04, 7 i 14/10, 1987 i 2/03/1988).
- MARTINELL, Cèsar (1959, 1961, 1963), *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, 3 vol., Barcelona.
- MARTINELL, Cèsar (1973), Pau Costa, *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 5, Barcelona.
- MOLI FRIGOLA, Montserrat (1979, 1980, 1989), Bartomeu Soriano, Francesc Soriano i Antoni Viladevall, *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol.13,15. Barcelona 1979, 776, 1980, 470, 2na edició, vol 2, Barcelona 1989, 360, vol 24, Barcelona 1989, 132.
- MOLI FRIGOLA, Montserrat (1988), *Arquitectura, urbanisme a Girona durant el segle XVIII. Les propostes il·lustrades de Francisco de Zamora*, "Treballs de la Societat Catalana de Geografia", 15, volum d'homenatge a J. Iglesias Fort IV, 71-109.
- MOLI FRIGOLA, Montserrat (1992), *Història dels ponts de la ciutat de Girona. La reconstrucció del Pont Major (1731-1763) i l'inici de la urbanització de la ciutat*, "Treballs de la Societat Catalana de Geografia", 32 (Homenatge al professor Salvador Llobet), 21-59.
- MOLI FRIGOLA, Montserrat (1992), *El ingreso de la futura esposa. El encuentro entre Venus y Adone o las bodas reales*, AAVV., Centri e periferie del Barocco (Napoli 1987). Roma, 329-336.
- MOLI FRIGOLA, Montserrat (1993), *La entrada triunfal de Carlos de Borbón en 1731 y el inicio de la urbanización de la ciudad en 1731*, AAVV. *Actas del VIII Congreso del CEHA (Càceres y Badajoz, 1990)*. Mèrida, 1035-1039.
- MOLI FRIGOLA, Montserrat (1994), *La Gerona ideal de Carlos Borbón, 1731*, AAVV., *Tiempo y espacio en el arte*. Homenaje al profesor Antonio Bonet Correa, 1. Madrid, 365-384.
- MOLI FRIGOLA, Montserrat (1994), *Jardines, mujeres, fuentes e himeneos*. Elisabeth Cristina de Brünswich Wolfem Butteln en Milán en el año 1708, AAVV. *Congreso internazionale metodologia della ricerca. Orientazione attuali* (Milano 1995), "Arte Lombarda" (1994) 3-4, 174.

- MOLI FRIGOLA, Montserrat (1996), "La il·lustració a Solius i la construcció de Santa Agnès (1773-1783)". AAVV. *Patrimoni i Història local. Jornades d'homenatge a Lluís Esteve i Cruaños* (1995), Sant Feliu de Guíxols, 1996, 91-94 ("Estudis guixolencs").
- MOLI FRIGOLA, Montserrat (2005), *Morir a Cadaqués sense veure Roma*, "Sol ixent", Cadaqués, 2005, (en premsa).
- OCHOA BRUN, Miguel Ángel (1901), *Historia de la diplomacia española*, 2, Madrid.
- OCHOA BRUN, Miguel Ángel (2002), *Embajadas y embajadores en la historia de España*. Madrid.
- OCHOA BRUN, Miguel Ángel (2002), *Embajadas reales. La presencia diplomática en España durante la guerra de Sucesión. Discurso leído el día 15 de diciembre de 2002 en el acto de recepción pública en la Real Academia de la Historia*. Madrid.
- PALOL, Pere de (1955), *Gerona monumental*. Madrid.
- PÉREZ SANTAMARIA, Aurora (1988), *Escultura barroca a Catalunya*, Barcelona.
- PÉREZ SANTAMARIA, Aurora (2001), Joan Vehí, *El retaule de Cadaqués*. Barcelona.
- PLA, Josep (1947, 1988), *Cadaqués*, Barcelona.
- PONS GURI, Josep Maria (1944), *El retablo mayor de Arenys de Mar, obra de Pau Costa*, "Anales y boletín de los museos de arte de Barcelona" 1-44.
- PONS GURI, Josep Maria (1986), *L'església parroquial de Santa Maria d'Arenys de Mar*, "El Punt" (9-07-1986).
- RAHOLA ESCOFET, Gaietà; RAHOLA SASTRE, Josep (1976), *La Marina Mercant a Cadaqués*, Girona.
- RAHOLA SASTRE, Josep (1960), *Cadaqués. Noticias históricas de su hospital*. Gerona.
- SALA, Narcís (1981-1982), *El retaule barroc de Cadaqués*. "Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos", (1981-82), 291-350
- SERNA COBA, Erika; SERRA PARALS, Joan (1997), *Retaules i retaulistes de l'Alt Empordà* (1650-1700), "Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos", 30, pàg. 297-327.
- SERNA COBA, Erika; SERRA PARALS, Joan (2000), *Documentació per la història de l'art empordanès, 1594-1618*, "Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos", 33.
- SOLÀ, Fortià (1971), *Nostra senyora de Fussimanya, ressenya històrica, novena, goigs*. Manresa 1971.
- TRIADO TUR, Joan Ramon (1984), *L'època del barroc –segles XVII-XVIII*. Barcelona 1984.

APÈNDIX 1

19 de desembre 1699

Contracte entre la Universitat de Cadaqués i el rellotger Josep Masdevall

Primo dit Joseph Masdevall quant es da sa part promet a dits senyor's consols y en dit nom administradors de la Universitat y vila de Cadaqués en fer lo relotge fahedor en la yglesia de la present vila per preu de quaranta dobles, o son vacor, valen quiscuna del les sinch lliures deu sous de moneda barcelonesa, dich quaranta dobles.

Item es pactat y concordat que ditas quaranta dobles se li tinguen de donar y pagar en esta forma següent, que per lo dia dels tres reys proxim vinent del any 1700 prometen dits senyors consols en donar y pagat a dit Joseph Masdevall per dita fabrica fahedora dotze doblas.

Item es pactat y concordats que dits senyors consols prometen en pagar y donar a dit Joseph Masdevall per dita obra fahedora las restants 28 doblas ab dos pagas iguals, ço es una dellas per lo dia y festivitad de Nostra Senyora de (se)tembre del any 1700 y la ultima paga lo dia de la festivitad de Nostra senyora de (se)tembre del any 1701.

Item es pactat y concordat que dits senyors consols hajan de donar y pagar al dit Masdevall per dita obra fahedora a demés de ditas quaranta doblas, tres quintars de peix, so es un quintar de sorell, altre quintar de sardina y lo restant de quintar de barats si hi ha y sino, sia lo primer de bissos o altre peix.

Item es pactat y concordat que dit Josep Masdevall promet a dits consols com administrador de la Universitat de Cadaqués, bisbat de Gerona tenir lo dit relotge fet y obrat ab tota perfeccio per tot el mes de maig pròxim vinent del any 1700.

Item promet dit Josep Masdevall que lo relotge fahedor per dita vila agia de pesar nou quintars menos una roba, no se puga aumentar o disminuhir. Lo preu de ditas quantas doblas; pero que sempre que dita obra fahedora pasese de los nou quintars y una roba y arribessa a nou quintars una roba y mitja tinga la obligacio dits consols en pagar-li la roba y mitja per quantitat adames de las ditas quaranta doblas y aixi mateix si dita obra passes una roba y mitja menos dels nou quintars se hagi de rellevar per quantitat de las quaranta doblas.

Item es pactat y concordat que los senyors consols agian de enviar tres mosos o cavalcadures a sos gastos y despeses a San(t) Llorenç de la Muga en casa de dit Masdevall a fi y afecta de portar dita obra y en cas que ditas cavalcadures no poguessin aportar dita obra dit Masdevall a sos gastos y despesas tot lo restant se obliga a portarho a la villa de Cadaqués.

Item dit Josep Masdevall per ell y per los seus de son grat y certa sciencia obli-ga tots sos bens presents y esdevenidors en qualsevol que sian per aquelles dotze doblas espera aver de rebre lo dia dels tres reys del any 1700 de la obra fahedora.

Item dits senyors consols prometen a dit Joseph Masdevall en ferli lo gasto de menjar y beure tan a ell com a son fill (Andreu Masdevall Olivet) tot lo temps estaran en la present vila de assentar lo rellotge.

Item es pactat y concordat que tant una part com altre tenga de firmar y valer per lo present contracte. Ppacten en la villa de Cadaqués a 19 de desembre del any 1699. Firman M(ossén) Pauli Soler, Joseph Masdevall. Testimonis Joan Baguer y Francesc Batlle.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Pauli Soler, Manuale omnium instrumentorum (1694-1711) sense foliar.

APÈNDIX 2

4 de gener de 1705

Contracte entre la Universitat de Cadaqués i el mestre serraller Joan Biret de Riudarenes

En el contracte signat pels consols de Cadaqués y mestre serraller Joan Biret de Riudarenes consta que dit mestre serrador ha de fer tres cents cairats de arbre poll de vint y dos pams de llargada de mig pam y mig quart de ampla y tres quarts de alsada per preu de deu sous moneda barcelonesa, quiscum posats aquells, a la vora del mar en la vila de Blanes a gastos de dit serrador y franchs empero de drets a Blanes pagadors.

Item dit mestre haja de fer sinquant dotzenes de llata dobla de fusta de arbre poll en preu de vint rals moneda barcelonesa la dotzena de dotze pams de llarch posada en dita platja de Blanes.

Item que dit mestra Biret agia de fernos y entregarnos trenta canas de fulla de arbre poll de dotza pams a tot cuador la cana de dotse pams de llarg y quart de gruix o de alsada per preu de onze rals moneda barcelonesa la dita cana posada a sos gastos a la platge de Blanas.

Item que hagia de fernos y entregarnos diset bigas de fusta de arbra poll de quaranta pams de llargaria y de un pam i mig d'alsaria a tot quadro per preu de sis lliuras barcelonesas quiscuna posadas totas a sos gastos a la dita platja de Blanas. I volem nosaltres los sobredits sia bona i rebedora, lo que per lo dit preu promet complir lo dit mestra serrador Joan Biret.

I prometem nosaltres los sobredits en pagar a lo dit mestra Joan Biret tot lo preu de la dita fusta en lo mateix temps tengam aquella per rebuda en la dita platja de Blanes lo qual contrata fem fer per mans del Rev(erend) Paulí Solers, rector de Cadaqués als 4 de janer de 1705. Son testimonis Pera Pont mestra sabater i Pera Ballesta menor en dias tots de Cadaqués, firma aquell per ditas parts. Segueixen les firmes. Pere Pau Bascos, Sebastià Francesch, Josep Pont, Abdó Rubies, Antoni Escofet, cònsols de Cadaqués Joan Biret mestre serrador,

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Paulí Solers, Manuale omnium instrumentorum (1694-1711) sense foliar.

APÈNDIX 3

14 d'abril de 1705

Decisió de l'Art de la Pesca

Vüy als 14 de abril de 1705 se han ajustats comtes de la obra de la iglesia y en presencia del s(enyo)r rector (Paulí Soler) a casa la vila, lo qual hi agut del terso que dona ven del peix a valgut per la vila 432 lliures 3 sous, las quals avem pagadas a la obra de la Ysglesia de aquellas 612 lliuras 3 sous y deviam ab que quedam a deurar a dita obra 175 lliures 9 diners (...)

En lo mateix dia se estat proposat per lo consul en caph si se donaria una part per cala per a pagar 175 lliures 9 diners davem a la obra se ha resolt que no se fasa part sino que se fasaun tall de ditas 175 lliuras y aqueixa es la voluntat dels patrons de bolitx dia y any susdit. Sebastia Francesc clavari.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués. Llibre de Ordinacions de la Pesquera de la Vila de Cadaqués des de lo any de 1542, fol 291.

APÈNDIX 4

17 de desembre 1706

Codicil de Sebastià Escofet Sastre (1664-1737)

Jo lo r(evere)nt Sebastia Escofet pre(ve)re y beneficiat de S(an)ta Maria de Cadaqués detingut de malaltia corporal y codicilo sobre lo testament tinch fet en poder de Fr(a)n(cis)co Escofet notari de Figueres (*) y dich que en cas agues disposat de aquell revocat de 400 y 50 lliures bar(celonesas) fundat en lo altar de S(an)ta M(ari)a del Roser de la vila de Arens vull sia quitat de mos diners propiys y sia començat pel 200 y 50 lliures al any de la lsglesia de Cadaqués y sian fundats aniversaris a(n)i(m)a mia en propietat de 20 lliures y pensio 20 (sous) per any aquells quan scasaia de mia mort y los restants 200 lliuras dexo al Hospital de Cadaqués. Jo deixo al dit Hospital un matalas, los llansols y una flaçada y vull sia lo meu cos enterrat devant la capella de S(an)t Sebastia de Cadaqués.

Sia facta del r(evere)nt Antoni Marques un marmessor de mon testament. Elegesch per marmessor al r(evere)nt Jaume Terma p(reve)re y organista de Cadaqués. Els encomano que en lo dit meu testament avia mudat per marmessor el s(enyo)r canonge Joan Roig de Vilabertran, aia ab mon codicil vull no sia manifestat a los altres empero vull sia non manifest tant lo cuidat ab codicil, com los cuidats ab lo testament. Jo vull que totas las pensions del sobredit patronat, no sen puga demana alguna a mon pare las quals totas las hi condons.

Dat a Cadaqués XVII, 12 de 1706.

Testes lo mestre Josep Nouvilas y Sebastia Tremols

* Arxiu Històric de Girona, Arxiu de Protocol: Figueres 587, 576. Francesc Escofet, notari de Figueras, 2n Liber computatorum (16097-1704) sense foliar, Manual (1690-1723), folis 371-374.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués. Testaments segle XVII (solts en una carpeta).

APÈNDIX 5

23 de novembre de 1723

Contracte entre la Universitat de Cadaqués i els escultors Pau Costa i Joan Torras (1r contracte)

In Christi nomine amen.

Sobre lo preu fet del retaula de fusta de arbre blanch del altar major de la Iglesia parrochial de Nostra Señora de la vila de Cadaqués del p(rese)nt bisbat de Gerona fahedor per y entre los magnifics Pera Alfaras, Pera Banus, Joseph Bohrra, Joan Baptista Cabrissas y Francisco Tuegols, lo p(rese)nt y corrent any regidors de la Universitat de dita vila de Cadaqués de una part, y Joan Torras scultor de la vila de Figueras y Pau Costa scultor de la ciutat de Vich de part altre. Son estats fets, pactats, firmats, lletrats y junts los capitols, pactes y avinensas següents.

E primerament dets Joan Torras y Pau Costa scultors convenen y en bona fe prometen als dets señors regidors, que ells allurs gastos faran lo dit retaula seguint en tot la trassa de plomada se executa en Santa Clara de dita ciutat de Vich per Jacinto Morato, escultor sens faltar en cosa lo substancial de dita trassa, y aixi mateix faran dos escons ostentosos, la balustrada dels gradons y dos grans candaleros per tenir quatre llantias, pagantse ells la fusta que serà necessaria per fer dit retaula, escons, balustrada y candaleros sobredits: tot lo que prometen servir y cumplir ab todas clausulas necessarias y ab duramen llargament.

Item es pacta els dits señors regidors prometen donar y pagar als dits Joan Torras y Pau Costa per lo treball de fer los sobredits retaula, escons, balustrada y candaleros quatre mil sinch centas sinquanta lliures moneda bar(celo)n(es)a, pagaderas en esta forma ço és cent doblas en quiscun any que durara lo fer los dits retaula, escons, balustrada y candaleros fins refer las ditas quatre mil sinch centas sinquanta lliures pagaderas integrament prometent entregar-los per comprar fusta tres centas sinquanta lliures y luego de comensar la obra sinquanta doblas y en cas que los dits regidors durant lo espaÿ de sis anys en que dits Torras y Costa prometen tenir finita la dita fabrica del retaula y demes coses sobre expressades donassen y pagassen als dits Torras y Costa més quantitat de las ditas cent doblas que ells dits Torras y Costa tingan obligacio de avansar en lo treballar dit retaula y demés coses sobredites tot lo possible servada proporcio del mes pagaran de las ditas cent doblas.

Item es pactat per y entre dites parts els dits señors regidors prometen als dits Joan Torras y Pau Costa que los donaran casa franca per llur habitacio y lloch franch per treballar lo dit retaula y demés coses, y aixi mateix traurer indempnes ab dits Torras y Costa de la solucio y paga de tots talls y tallars y personals tant de ells com las demés personas que per llur compte treballaran en dit retaula y demés coses sobredites.

Item que los dits señors regidors hagen a llurs gastos de anar a buscar y aportar tota la fusta sera necessaria a per la dita fabrica des de la vora del mar de Bar(celo)na a la dita vila de Cadaqués posant lo dit Torras y Costa a llurs gastos en

dita vora de mar de Bar(celo)na y així mateix hagan los dits regidors, de pagar los mestres de casas y ferros seran necessaris per posar lo dit retaule y demés coses sobredites.

Item los dits Torras ? Pau Costa prometen fer lo dit retaula y demés coses sobredites dins sis anys proxims vinents y tant quan es treballara lo dit retaula, un de ells prometen que fara la habitacio sempre en dita vila de Cadaqués per totas las quals cosas servir y complir ne obligan tots llurs bens llargament ab totas renunciacions necessaries.

Et ideo nos dictae partes laudantes, aprobantes, rextificantes et confirmantes supradicta capitula et unum quodque eorum et omnia et singula in ea et eorum quolibet contenta convenimus et promitimus nos dicta partes ad invicem et vicisim predicta omnia et singula attendere, servare et complere et in nullo contrafacere vel venire aliquax ratione iure modo vel causa et nisi et promitimus restituere sumptus et super quibus et credatur et insuper Paulus Parera botiguerius telarum Gerundae et Joannes Gorgoll chirurgus villa de Figuerýs, gratis et precibus et institimus nos in predictis fidejussoret et quo ad partem attingentem dictorum Joannis Torras et Pauli Costa scilisset. Ego dictus Parera pro dicto Costa et ego dictus Gorgoll pro dicto Torras promitimus teneri et in omnibus una cum dicti principalibus nostri et suis et finet in vita. Et palibus nostris et suit et finet in vila. Et pro hys dictis omnibus et singulis attendendis et complendis et inviolabiliter observandis obligamus pars parti et nobis et invicem et viassim scilisset nos dicti regitores omnia et singula bona redditus et iura dicte Universitatis mobilia et nostra autem propria minime obligare intendimus cum in hys negotium geramus alienum et nos dicti Torras et Costa et fidejussores predicti simul et insolidum omnia et singula bona et iura nostra et nostrorum et cuius libet nostrum insolidum mobilia et renum beneficiys et iuribus didendarum et cedens actionum novarum constitutarum epistola que divi Adriani et consuetudini Bar(cinonensi)a, et nos dicti fidejussores renum legi quod prius conveniatur principalii quam fidejussos et omnes insimul renum gratys et cessione bonorum. Et sic promitimus pars parti iuramus et testes r(veren)dus Jacobus Terme presb(ite)r organista, Joseph Feliu, aromatarius et Josephus Quirch minor dierum laborator omnes dictae villa de firmi supradictorum dempti firmis (dictorum) fidejussorum.

Actum in villa de Cadaqués die XXIII novembris MDCCXXIII.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Narcís de Guitart, Manuale omnium instrumentorum per me Narcisum de Guitart presbyterum rectorem ecclesiae parrochialis Beata Maria villa de Cadaqués dioc(esis) Gerundae est notarium publicum dictae parr(occhi)a confactorum inceptum que die tertio novembris anno a Nativitate D(omi)ni MDCCXXIII in quorum fidem hic me subscribo ego dictus Narcisus de Guitart meu que solitum APP. D'ara endavant: Manuale omnium instrumentorum (1713-1755), folis 113-115.

(1713-1755) folis113-115). (A'ara endavant: Manuale omnium instrumentorum).

APÈNDIX 6

13 d'abril de 1724

Decisió de l'Art de la Pesca

Vüy que contam als 13 de abril de 1724 combocats y congregats los patrons de Bolix y Fugates en la casa vila haont per estos y samblans actas se acostumen combocar y ser proposat per lo consol en cap si volian anar las nits reservades per la obra a maytat del peix per las companias o be tot per la hobra, donat dita hobra tota la teya i ses rasolt la dones si pot anar totes les nits donat tot el peix a la hobra. y al qui faltara a la compania estas nits, sens no tinga ningun impediment que sigue tret de la pascera tot l'estiu. y si en cas estas nits succis alguna desgracia de ser esclaus de moros algu, que la hobra lo aya de rescatar.

Lo regidor en cap

Fran(cis)co Marqués y Escofet

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués. Llibre de ordinacions de la pesquera de la villa de Cadaqués des de lo any de 1542 fol 42.

APÈNDIX 7

18 d'abril de 1724

Decisió de l'Art de la Pesca per fer el retaule major

Vuy que contam als 18 abril de 1724 congregats y combocats los patrons de Bolitx y los patrons de foch a casa de la vila aont per estos y semblants achtes acostuman combocar, assistint a dit consell los mag(nific)s regidors que son Fran(cis)co Marques y Bartomeu Llorens, Pere Antoni Moret, Anton Pell y Narcis Ribera en lo any corrent se ha proposat que lo s(eño)r regidor en cap si se donaria una part per cala y a resolt la més sana part (*) del consell que se donás una part per cala y dita part a de ser per al retaule major de la isglesia de S(an)ta Maria de Cadaqués ach del que la vila deu a la hobra, en descaro mes se ha resolt en det consell que no se jugaran sino nou calas y que se dexas la Sebolla y Cullera, dia y any ans dit. Per voluntat dels s(enyor)s regidors Per Ballesta y Benús.

(*) Y dita part se dona a la obra, no se ha ara pagar sino de mitxa roba en amont y que als dias se dona al ters a la obra no se aja de dona la part y per regalegar les parts se dona a la isglesia se ellegit Pere Alfaras, pages y Joan Battista Cabrissas, any dia 18 de abril de 1724.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Llibre de ordinacions de la pesquera de la villa de Cadaqués fetes des de lo any 1542, folis 42-43.

APÈNDIX 8

22 de juliol de 1724

Apoca de Pau Costa en favor de la Universitat de Cadaqués

Paulus Costa sculptor civis Vici quia teneos vobis honori Petro Alfaras et Petro Ballesta Banus regidoris Universitatis villae de Cadaqués dioc(es) Gerundae in trecentum triginta libris moneta bar(celones)a pro similibus per vos mihi gratiose mutuatis ad emendum lignea pro fabrica retabuli majoris ecclesiae parrochialis dicta villa de Cadaqués. Gratis per insolutum dritarum tercentum triginta librarum. Per me et meos do, cedo et consigno vobis dictis Petro Alfaras et Petro Ballesta y Banus U(niversita)ti commissarys dicti retabuli per nostris et vestris similes tercentum triginta libras bar(celonens)es per vos habendas et recuperandas ab Universitati castri de Palafrugell (dictae dique) per dictam unitatem mihi debita pro fabrica retabuli per me in ecclesia ejusdem castri de Palafrugell facto ita petatis quoniam. Cedo, juraque quibus possitis petere, convenire, recuperare apochas facere volens mihi lominus et intimantis et sic convenio et promito facere, habere et teneri de evictione et pro hys obligo omnia et singula bona mea mobilia, promito, juro et nos dicta commissary p(re)se)ntes hujusmodi consignationem acceptamus.

Testes Sebastianus Francesch Marinerius et Benedictus Llorens magister domorum ambo dictae villae de Cadaqués. Actum in villa de Cadaqués. Die XXII julij MDCCXXIII.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Narcís de Guitart, Manuale omnium instrumentorum (1713-55) foli 74.

APÈNDIX 9

7 d'agost de 1728

Subcontracte de Pau Costa a Josep Serrano, mestre fuster de Girona

El pactat y concordat entre Pau Costa escultor de Vic y Joseph Serrano mestre fuster de Gerona lo següent so es que dit Joseph Serrano se obliga y promet fer tota la arquitectura del retaule major de esta iglesia parroquial de Santa Maria de Cadaqués y asentar lo retaule y aixi mateix fer tota la arquitectura dels dos escons sean de fer serca de dit retaule y la arquitectura de la palustrada y dos grans candaleros y tornejat tot lo que sea menester com tot consta en lo contracta del retaule.

Se fet dit Pau Costa ab los regidors de esta vila ben entés que en cas Pau Costa fes treballar figuras ho istorias a Barce(lo)na se dega rellevar del preu y baix pactat lo que valga la arquitectura de ditas figuras ho istorias y de axo entre ells dos Costa y Serrano sen degan avenir y dit Serrano se obliga a fer, executar tot lo dit corn y també a fornir tots los claus y aiguacuits se aja menester per dita fabrica y també

donar tots los talls de serra sian menester per traurre fusta y dit Pau Costa promet a dit Serrano per preu de tot lo dit nousentas saxanta lliuras de ardots sedintli dit Pau Costa a dit Serrano exas nosentas sexanta lliuras del preu fet de dit Pau Costa del retaula major ab los regidors de dita vila y dit Serrano en tot se obliga a seguir y executar tota la trasa del retaula en lo de la arquitectura que deu executar Pau Costa feta dita trasa per Jacinto Morato escultor de Vich y ne obliga tots sos bens y tot y fet y firmat vñi als 7 de agost de 1724, en testimoni del r(evere)nt Jaume Terma prevere y de Joan Llorens, mestre de cases tots de Cadaqués.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Narcís de Guitart, Manuale omnium instrumentorum (1713-1755) folis 74-75.

APÈNDIX 10

8 d'agost de 1724

Subcontracte de Pau Costa a Josep Serrano i Sebastia Cabrissas, fusters

A instancia de Pau Costa escultor de Vich a pasat Joseph Serrano mestre fuster de Gerona y Sebastia Cabrissas fuster de Cadaqués a canar tota la fusta que Josep Vidal paraire del lloch de Sant Esteva de Palautordera, bisbat de Bar(ce)lo(na) a entregada al patro Sebastia Francesch de Cadaqués la qual entrega li feu en la vila de Arenys de Mar y de ella ne carrega son llaut y ab ell la a aportada en Cadaqués y entregada a dit Pau Costa y avenla canada dits Joseph Serrano y Sebastia Cabrissas testifcan y juran en ma y podert meu com y a nou mitjanas de catorse pamps de llarch que fan ampla a caira viu onze pamps y mitx quart y axi mateix testifcan aver si trobat dotza mitjanas de setze pamps de llarch, que fan de ampla a caira viu dotze pamps y dos quars y també averi trobat vint y sinch mitjanas de dotza pamps de llarch quiscuna que an de ampla a caire viu trenta hun pamps y dos quarts y axi mateix an avaluat diferen pesas: so es dotza costers y dos bancades en preu de 7 lliures de ardots y també an avaluat 36 trosos de diferens midas que junts valen sinch lliuras de ardots y vuit sous y tot lo dit ho ratfican en ma y poder meu.

Vñi als 8 de agost de 1724. Testimonis son Joseph Pont Major pescador y Joan Llorens pescador, tots de Cadaqués.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Narcís de Guitart, Manuale omnium instrumentorum (1713-1755), fulls solts.

APÈNDIX 11

8 d'agost de 1724

Subcontracte de Pau Costa a Josep Serrano i Sebastià Cabrissas fusters

In Dei nominem amen. Noverint universi quod nos Josephus Serrano aetatis triginta annorum p(re)se)ns minusve et Sebastianus Cabrissas, aetatis quadraginta annorum p(re)se)ns minusve ambo faber lignarý habitatoris in villae de

Cadaqués diocesis Gerundae quoniam iustum et rationi consonum et veritatis testimonium perhibere id circo gratis thenori p(rese)ntis medio juramento per nos et quem libet nostrum ad dominum Deum et ejus sancta quatuor evangelia manibus nostris corporaliter tacti prestito in manuet posse mei d(o)n Narcisi de Guitart, rectoris ecclesia dictae villae nottarius infr(ascripti), insinuamus, notificamus fidem que facimus atq(ue) attestamus universis et singulis hoc p(rese)ns publicum instrum(entum) visuris, vecturis pariterque et auditoris sequentia videlicet de com havent attentament mirat la fusta que ha aportat de Arenys en esta vila de Cadaqués lo patro Sebastia Francesch de dita vila ab son llaut, la qual li entrega Joseph Vidal parayre de Tordera bisbat de Bareclona. Havent solament trobat nou mitjanas de catorze palms de llarch, que fan de ampla a caire viu onze palms y mitg quart, dotze mitjanas de setze palms de llarch que fan de ample a caire viu dotze palms de llarch quiscuna que fan l'ample a caire viu trenta y un palms y dos quarts, lo que havem avaluat a set lliures ba(rcelones)as y trenta y sis trossos de diferents pessas y midas las quals havem juntas avaluat en preu de sinch lliures vuyt sous de dita moneda bar(celone)sa y es exa veritat per lo jurament que dalt tenim prestat ne aliquem super hys dubitare contingat p(resen)tes n(ost)ra cerciorantes literas sinc hoc p(rese)ns instru(mentum) ad instantia Pauli Costa civitatis de Vich expediri iussimus. Datum el actum in villa de Cadaqués die octava augusti anno Christi millesimo septingentesimo vigesimo quarto p(rese)ntibus me dicto et infr(ascripto) nottario. Et pro testibus Josepho Pont, major dierum et Joanne Llorens piscatoribus dictae villae de Cadaqués ad haec vocatis.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Narcis de Guitart, Manuale omnium instrumentorum (1713-1755), foli 75

APÈNDIX 12

8 d'agost de 1724

Subcontracte de Pau Costa a Josep Serrano i Sebastià Cabrissas, fusters

Universis et singulis p(rese)ntis literas inspectoris visuris lecturis pariterque et audituris nos Josephus Serrano ad p(rese)ns in villa Cadaqués habitator et Sebastianus Cabrissas d(ett)a villa ambo fabri lignarii, quoniam iussum et ratione consonum est veritati testimonium per libero y circo Universita vestrae et vestrum cuilibet thenore praesentium fidem facimus medio iuramento per nos scrivimus nostrarum ad domum Deum scrivit s(ant)ti quattuor evangelia corporaliter facta attestamus sequentia videlicet. Que havent nos altres attentament mirat la fusta ha haxa portat de Arenys en esta vila de Cadaqués lo patro Sebastia Francesch de dita vila ab son llaut, la qual li entrega Joseph Vidal parayre del lloch de S(an)t Esteve de Palautordera bisbat de Barcelona haven solament trobat nou mitjanas de 14 palms de llarch, q(ue) fan de ampla al cayre viu 14 palms y mig quart dotze mitjanas de 16 palms de llarch que fan de ampla a cayra viu dotze palms de dos quarts, 25 mitjanas de 12 pams de llarch quiscuna que fan de ampla a cayra viu de

31 palms y dos quarts y així mateix hi havem trobat 12 costers y dos bancadas lo que havem evaluat a set lliures bar(celonesas) y trenta sis trosos de diferents pesas y midas las quals havent evaluat en preu juntas de 15 lliuras 8 sous de d(it)a moneda bar(celone)sa y exa es la real veritat per lo jurament que dalt tenim prestat. Et ne aliquem super testis de bone contingas p(rese)ntes cerciorantes litteras ad instantiam Pauli Costa vici fuit a me summos r(everend)o rectore peritum publicum et publica instrum(entum) et vestra confici et cuius aministrari et tradi fecit. Datum in dicta villa de Cadaqués die 8 augusti 1724 praesentibus pro testibus Josepho Pont majore dies et Joanne Llorens piscatoribus d(ett)a villae de Cadaqués ad hoc vocatis.

PD Lo r(ecto)r de Cadaqués estimava a al s(eñor) prior copí a eix paper no posant xifra alguna si tot ab lletra com tambe dia y any y bona lletra.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Narcis Guitart, Manuale omnium instrumentorum (1713-1755), fulls solts.

APÈNDIX 13

13 d'agost de 1724

Contracte entre la Universitat de Cadaqués i Pau Costa i Joan Torras, escultors (2n contracte)

Sobre la concessió a la part baix escrita del retaule major de la iglesia parroquial de la vila de Cadaqués del present bisbat de Gerona per i entre Pau Costa escultor de la ciutat de Vich de una part i Joan Torras escultor de la villa de Figueras del dit bisbat de Girona de par altre. Son estats fets, pactats, firmats i jurats los capítols, pactes i avinences següents.

Primerament, atenent i considerant las ditas parts que ab acte rebut en poder del notari avall escrit. Als vintitres de novembre proxim passat tenen pres igualment en preu fet lo fer fabricar lo retaule major de la iglesia parroquial de la dita vila de Cadaqués ab los pactes, preus i condicions en dit acte expressats i para que en tot temps conste de la claredat en orde a la dita fabrica del dit retaule diuen i asseveixen las ditas parts estar obligat lo dit Joan Torras sols en fer tota la talla de dit retaule major i polir todas las figuras i historias que se contenen en dit retaule i tota la talla i adornos del dit retaule, sacrari, gradas, candeleros, graus i balustrada, fer tots los minyons, serafins i coronas i insignias que quiscuna de las imatges que han de fer-se en dit retaule hajan de menester per son adorno segun dit Joan Torras en tot lo sobredit lo que dit Pau Costa li dira com sia conformarse ab la trassa del dir retaule feta per Jacinto Morató escultor de Vich quedant a carrec i obligació del dit Pau Costa lo fer i fabricar tot lo demes serà necessari per dit retaule segons serie i tenor del dit present i trassa alt mencionada del dit retaule havent de cobrar dit Joan Torras del preu promes en dit acte per la Universitat de la vila de Cadaqués o s(enyo)rs regidors de aquella per tots sos treballs de fer i fabricar la obra dalt explicada, mil cent cinquanta lliures moneda barcelonesa, cobradoras segons tenor de les pagas exiran de la cantitat promesa per dita

Universitat per la fabrica de dit retaula restant a favor del dit Pau Costa lo fer i fabricar en dit retaula i així mateix en favor de dit Pau Costa tota la dames qualitat del dit present detretas las sobreditas mil cent cinquanta lliures que com alt se ha dit quedan en favor del dit Joan Torras per son treball de fer la part del retaula alt explicada cedint-se la una part i l'altra en quant al que alt se ha expresat llors drets i accions que a quiscuna de ellas competeixen en forsa del alt calendat acte de preu fet de tot lo dit retaula i aixis ho prometan i juran llargament ab totas clausulas necessarias i ab tota forma.

Item es pactat que lo dit Joan Torras ab tenor del present de son grat, es pontanea voluntat com i en bona fe promet al dit Pau Costa i als seus que tant i quan durarà la fabrica del dir retaula que ell ha promes fer, fera personal residencia i habitacio en dita vila de Cadaqués mentre que los s(enyor)s regidors de dita Universitat correspongan en satisferli les pagas a ell corresponents per las ditas mil cent cinquanta lliuras que sobre se ha dit resten en son favor del preu de dit retaula i aixis ho firma llargament i ab jurament. Signat a Cadaqués a 13 de agost de 1724. Testimonis Joseph Feliu candelarius, Sebastià Sastre, labrador.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Narcis de Guitart, Manuale omnium instrumentorum (1713-1755), fulls solts.

APÈNDIX 14

24 de novembre de 1724

Apoca de Pau Costa i Joan Torras a la Universitat de Cadaqués

Paulus Costa scultor civis Vici et Joannes Torras scultor villa Figueriys dio(cesis) Gerundae gratis et confitemur et recognoscimus vobis honori Petro Alfaras et Petro Ballesta y Banus, regitoribus Universitatis villae de Cadaqués et comissariys fabrica retaubuli altaris majoris ecclesiae dictae villae p(rese)ntibus quo dedistis et ductis nobis voluntati nostrae omni modo numerando realiter et de facto in noster testium in presentia trecentum septuaginta tres libras moneta bar(celones)a scilicet mihi dicto Paulo Costa ducentum octaginta libras et mihi dicto Joan Torras residuas nonaginta tres libras et sunt ad bonum computum quantitatis per vos nobis promisa pro fabrica dicti retabuli in ins(trument)o inter vos et vos inde superdicta fabrica facto penes not(ariu)s infr(ascript)um confecto die vigesimo tertia novembris millesimo septingentesimo vigesimo quarto. Ideo renuns excepts et firmamus apocham.

Antonius Alfaras chirur(gus) dicta villa et Narcissus Fina farmacopula villa episcopalis. Actum in villa de Cadaqués die XVII juny MDCCXXIII

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Narcis de Guitart, Manuale omnium instrumentorum (1713-1755), fol 73.

APÈNDIX 15

30 de maig de 1726

Canvi d'administradors del retaule

Nos Sebastianus Tremols, Raphael Berenguer, Michael Tuegols, Salvi Duran et Antonius Bartoli anno p(rese)nti et currenti regidores sive decuriones Universitatis villae de Cadaqués dio(cesi)s Gerundae. Gratis et thenore presentis per omnibus illis melioribus via per quibus eligimus, nominamus et deputamus in electores seu commissarios et administratores fabricar retrotabuli altaris majoris ecclesia parochialis Beata Mariae dictae villae de Cadaqués vos Petrum Ballesta y Banus, Joannem Baptistam Escoffet, Michaellem Dalmau, Antonium Clapes negociantes, Carolum Prats y Verdaguer aglamet, Joannem Baptistam Cabrissas boterium omnes dictae villae de Cadaqués, p(rese)ntes, dantes et atribuentes vobis totam illam et eandem talem quod et tantam ac similem potestatem quae qualis et quanta similibus commissarij aut administrationibus clari et tributi solutum est tamde juve consuetudine quam alias. Ita quod vos et vos aly possitis predictam fabricam dicti retrotabuli et omnia et singula huius dependentia et emergentia complere et disponere vestas omnimodas voluntates quoniam ad plenum de vobis confidimus. In quorum et nos supradicti commissary nominati hys p(rese)ntes acceptamus.

Testes Josephus Capdaigua magister domorum et Antonius Llorens y Pujol laborator ambo dictae villae. Actum in villa de Cadaqués die XXX may MDCCXXVI.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Narcis de Guitart, Manuale omnium instrumentorum (1713-1755), fol 90.

APÈNDIX 16

5 de novembre de 1726

Testament de Pau Costa

En nom de Déu i de la umil Verge Maria sia amen. Jo, Pau Costa, escultor de la ciutat de Vich habitant y vüi en la bila de Cadaqués bisbat de Girona, fill legitim y natural de Joseph Costa y de Maria Angela Costa, difunts, detingut de malaltia corporal de la qual temo morir, estant empero ab mon bo enteniment, sana memoria y ferma paraula, volent disposar dels bens per Nostre senyor Deu, a mi encomanats, fas y ordeno lo present mon ultim testament, contenint en si la mia ultima y darre-ra voluntat, del qual poso, y elegesch en manumissors y de aquest meu ultim testament executors, es a saber a Pera Costa fill legitim y natural y mestre escultor en Barcelona habitant y a Joseph Paris blanquer mon gendra abitant en la ciutat de Vich als quals dono y conferesch ple y libero poder per executar y lo complir lo present meu ultim testament y totes coses en ell contingudes y expressades conforme en ell trobaran escrit y per mi ordenat. E los dono tal y tanta potestat qual y quanta a semblans manumissors testamentaris. Se acostuma y pot donar tant de dret consuet com altrement e primerament y antes de totes les coses encomano la mia anima à

son altíssim creador qui aquella de no res a feta y formada a imatge y semblança sua. Vull, orden y man que tots los deutas que jo lo dia de la mia fi deuré sian pagats y satisfets y las injurias remesas breument, sumariament y de ple seny estrepit ni figura de judici si sols la veritat del fet, atesa y considerada a coneguda dels dits meus manumissors. Elegesch la sepultura al cos mes faedora en lo sementiri de la iglesia parroquial de Sancta Maria de Cadaqués, bisbat de Gerona, lo qual junt ab las honras, novenas y cap de any vull sem sie fet tot de dita iglesia a tenor de la sepultura simple ho comuna dexant de mos bens la necessaria coneguda dels dits mos manumissors. Item deixa y llego y celebrar vull y man per anima mia seguida ma fi en dita iglesia huna novena de misses baixas de mos bens lo que sie necessari a coneguda dels dits mos manumissors. Item deixo y lego a Maria Costa caríssima muller mia per la dileccio conjugal que a ells porto y per sos bons serveis que de esta tinch aguts y rebuts y Deu volent de qui al davant rebrer espero doscentas lliuras moneda barcelonesas. Item dexo y llego a Maria y Josepha Costa, donzellas fillas mias y de dita Maria caríssima muller mia llegítima y naturals, en fet y per collocacio de sos matrimonis ho ingrés en alguna religio, dos centas lliuras de dita moneda barcelonesa a quiscuna de ellas per las quals tingan obligacio de fer y firmar a mon hereu dalt escrit llarga y bastant fi y difinició de tots los drets llurs de llegítima paternal y altres qualsevols los pogues tocar en y sobra mos béns.

Item dexo y llego a Antoni impuber fill meu y de dita Maria llegítim y natural en fet y per col·locació de son matrimoni ho pendrer estat eclesiastich ho ingrés en alguna religio sinquant lliuras de dita moneda barcelonesa tenint obligacio mon hereu baix escrit de sustentar-lo y alimentarlo en ma casa en menjar, beurer, calsar y vestir y de més cosas a la vida humana necessaria tant en sanitat com en malaltia y ferli apendrer lo ofici que se li apresca extingüinse dita obligacio de sustentar-lo lo dia ell sia capaç de guanyarse la vida en dit ofici. Item deix, llego a quiscun de mos fills y fillas tant nats com nexadors per y llegítima llur sengles cinc sous en los quals los instituesch. Item tot los altres empero bens meus mobles e immobles presents y esdevenidors, noms, veus, drets, forces y accions mias aont se vulla que sien y a mi pertanyen per qualsevol nom, titol, causa o raho exceptat tot los que dalt tinch disposat. Instituesch y hereter meu universal fas a Pera Costa escultor de la ciutat de Bar(celon)a fill meu y de Taresa q(uon)dam primera muller mia llegítima y natural si lo die de la mia fi viura y hereter meu y se voldrà y ell present a sos infants llegítims y naturals y se lo dit Pere fill meu, a les ores no viura ho viurà y hereter meu no será, ho sera per que no voldrà y no podrà mas morra quant que quant seus infants llegítims y naturals, algu dels quals no arribara a edat de poder fer testament, en dits casos y quisa de aquells substituesch y hereter meu universal fas a dit Antoni impuber fill meu y de dita Maria caríssima (muller mia llegítim y) natural si aleshores viurà y hereter meu ésser voldrà y ell premorts a sos infants com del dit Pera fill meu, dalt tinch dit e si lo dit Antoni fill meu aleshores no viura o viura mas morra en pupillar edat, ho apres quant que quant sense infants llegítims y naturals com del dit Pera fill meu dalt tinch dit en dits casos y a quiscú de aquells substituesch y heretera mia universal a Taresa Paris y Costa, muller de Joseph Paris blanquer de dita ciutat de Vich filla mia y de ditat Taresa q(on)d(a)m primera muller mia llegítima y natural y si aleshores viura y heretera mia ésser voldrà y ella premorta a sos infants com del dit Pera fill meu tinch dit y si la dita Taresa

filla mia aleshores no viura y heretera mia no sera ho sera mes morra quant que quant sens infants com del dit Pera fill meu dalt tinch dit, en dits casos y quiscu de aquells subtitlleix a ella y a mi, heretera mia universal fas a dita Maria donzella mia y de la dita carissima muller mia llegitima y natural si a les hores viurà y heretera meva esser voldrà y ella premorta a sos infants com del dit Pera fill meu dalt tinch dit e si la dita Maria filla mia a les hores no viura ho viura y heretera mia será o no será mas morra quant que quant sens infants com del dit Pera fill meu dalt tinc dit en dits casos y quiscum de aquells substituesch a ella y a mi heretara mia universal fas a Josepha tambe filla mia y de la dita Maria carissima muller mia llegitima y natural si aleshores viurà y heretera mia esser voldrà y ella premorta a sos infants com del dit Pera fill meu dalt tinch dit. E aquesta és la mia ultima y darrera voluntat, la qual lleho y firmo y vull que valga y valer puga pre via o dret de testament nuncupatia e si no val valia o valer ho podia per semblant dret almenys vull que valga y vager puga per via o dret de codicils ho de altre qualsevol especie de última voluntat que millor valer y tenir pora tant dret consuetut com alrement, revocant ab la present tots y qualsevols altres testaments, donacions, presents tots y qualsevols altres, qualsevols especies de última voluntat per mi fins vüi, fets y firmades en poder de qualsevols notaris, rectors ó altres qualsevols persones privilegiadas volent que lo present ó tots los demes prevàlguen fonch, fet y firmat lo present testament per lo dit testador en la vila de Cadaqués als sinch del mes de novembre any de la Nativitat de Nostra senyor Jesucrist, de mil set sents vint y sis. Sen+yal de mi Pau Costa testedor predict qui lo present meu testament lloho y firmo. Testimonis cridats y per boca propia del dit testador pregats del present testament son Josep Vaquer, fuster, Antoni Roig, Francesc Llorens, Sebastia Pont, Joseph Guardia, Pere Llorens pesadors i Joan Roig teixidor de lli tots de la dita vila de Cadaqués.

Y després en continent de fet lo dit testament lo dit Pau Costa testedor predict en presencia mia i dels testimonis alt anomenats a denunciat que ell estava divent lo següent: és a saber a Miquel Boer escultor de Ripoll en Bar(celo)na abitant trenta nou lliures moneda barcelonesa, de las quals se han de defalcar y de traure lo que constara averli jo donat en mon llibre de contes. Item a Ramon Vila escultor de Vich vint y vuit lliures, moneda barcelonesa de las quals devia de defalcar y de traure lo treball de huna imatge de hun Sant Cristo y mitja dobla que ell te cobrada per mon comta del rector de Fussimanya del bisbat de Vich. Item a Joseph Rexach, campaner de la seu de Gerona, hun real de vuit. Item la conducta del s(enyo)r Bartomeu Llorens cirurgia de dita vila de Cadaqués y las visitas me a fetas lo d(octo)r Jaume Vila y las medicinas e presas en la botiga de Abdon Rubies apotecari de dita vila. Item tot lo que me a dextat graciosament lo rector de Cadaqués (Narcis de Guitart) que vüi es axi com ell dira lo que es per que a mi ara de present no me recorda. Item a hun fadri Francesc y a Antoni Feliu, que tots dos de present y temps a treballan per mi los dech la soldada de quibus que fuerunt. Acta in dicta villae de Cadaqués anno mense et die quibus, supra presentibus testibus superius nominatis.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Narcis de Guitart, Llibre de Testaments (1714-1750), folis 223-227.

APÈNDIX 17

5 de novembre de 1726

Codicil de Pau Costa

En nom de Nostre Senyor Deu sie amen. Jo, Pau Costa, escultor de la ciutat de Vich de present empero abitant de la vila de Cadaqués del bisbat de Gerona, detingut de malaltia corporal, de la qual temo morir sabent y atenent que en poder del rector (Narcís de Guitart) baix escrit lo die present y baix escrit tinch fet y firmat mon ultim testament y que aqui és licit testar és també aixibe licit codicillar y ab los codicils ajustar ho llevar als testaments, perço usant de la dita facultat, fas y ordeno los presents meus codicils en y ab los quals dexo y llego al reverent Sebastia Escofet (y Sastre) prevere beneficiat de la iglesia parroquial de dita vila de Cadaqués cent sexanta lliuras moneda barcelonesa per ell abedoras y cobradoras de la Universitat y obra de la iglesia de la vila de Palafrugell a bon comta de major quantitat que la dita Universitat y obra me estan debent per la fabrica del retaule major de dita iglesia que tinch fet volent y pregant ab lo present al dit reverent Sebastia Escofet que aplique tot cuidado en sa cobrança de ditas cent sexanta lliuras barcelonesas, y aquellas cobradas llego apliqui a en caritats de missas celebradas y per las animas del purgatori a disposicio de ell y del reverent rector (Narcís de Guitart) de dita iglesia de Cadaqués que viii és lo demás empero en dit mon testament contigut y expreçat vull sie y reste en sa força y valor y foren fets los presents meus codicils en dita vila de Cadaqués als sinch del mes de novembre any de la Nativitat de Nostre Senyor Deu Jesuchrist de mil set cents vint y sis. Sen+yal de mi Pau Costa codicillant predits, que los presents meus codicills lloho y firmo testimonis cridats y per boca propia del codicillant pregats de estos codicills son: lo reverent d(octo)r Bartomeu Batlle, en sacra teologia doctor, prevere, Bartomeu Llorens, Llorens Pell chirurgians y Joan Baptista Cabrissas boter y Anton Roig pescador, tots abitants de dita vila de Cadaqués.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Narcís de Guitart, Llibre de Testaments (1714-1750) folis 227-228.

APÈNDIX 18

7 de novembre de 1726

Mort i funeral de Pau Costa

Als set del mes de novembre del any mil set cents vint y sis en lo sementiri de esta iglesia parroquial de Santa Maria de Cadaqués bisbat de Gerona es estat enterrat lo cos de Pau Costa escultor de la ciutat de Vich, de edat de sexantados anys. Rebe tots los sacraments, feu testament y fou la sepultura ab thenor simple.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Paulí Soler, Narcís de Guitart, Llibre d'Obits (1700-1761) folis 194.

APÈNDIX 19

8 de novembre de 1726

Exèquies de Pau Costa

Viiy als 30 (novem)bre de 1726 D(on) Narcis Guitart

27 (octu)bre de 1727 D(o)n Narcis Guitart rettor à fet salabrar las honras de Pau Costa ab tota la lluminaria. Deu a la hobra 2 lliuras.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Llibre dels Enterros de l'església (1700-1805), foli 166

APÈNDIX 20

31 de març de 1727

Contracte entre la Universitat de Cadaqués i Joan Torras (3r contracte)

Contracte fet y firmat entre lo senyor Carlos Prats Verdaguer y Joan Battista Escofet, Pera Ballesta y Banus y Joan Battista Cabrissas com a administradors de la fabrica del retaula major de la iglesia de Cadaqués y Joan Torras escultor de Figueras. Joan Torras escultor de Figueras promet fer lo retaula major de la iglesia parroquial de Santa Maria de Cadaqués lo que toca de escultura y talla seguint en tot la traça feta per Jacinto Morato escultor de Vich dins dos anys comptadors del dia baix escrit en preu de set centas lliuras moneda barcelonesa ademes de lo que li debian donar los dits administradors per lo contracte fet dit Joan Torras ab lo mestra Pau Costa de fer la talla del dit retaula.

Y Carlos Prats y Verdsaguer y Joan Battista Escofet y Pera Ballesta y Banus y Joan B(atts)ta Cabrissas com administradors del dit retaula prometan donar a lo dit Joan Torras setcentas lliuras moneda barcelonesa ab lo espay de dos anys comptadors del dia avall escrit axo es trescentas y cinquanta lliuras moneda barcelonesa per any volent empero que lo de lo que dits administradors dehuen donar al dit Joan Torras de la talla per lo contracte te fet Torras ab Pau Costa quedan que sian sinch centas lliuras per la visura del dit retaula porque puguian fer visurar y puguian ferlo cumplir a lo que sia just y estant be lo retaula y conclos pagar aqeulls al dit Torras.

Lo dit Joan Torras escultor accepta dita fabrica y promet cumplir y executar tot lo retaula com dalt y detras esta dit ab todas las circunstancias ditas y lo spaÿ dalt assenyalat y ha sé tot fet ferm y agradable y ne obliga per seguritat, tots sos bens y los dits administradors aceptan lo dit y prometan cumplir en tot y se obligan los bens de la obra.

Actum en la vila de Cadaqués a dia trenta hu del mars del any mil set cents vint y set. Testimonis Miquel Tuegols sastre y Joan Baptista Roset sastre tots de Cadaqués. Pres per mi Narcis de Guitart, rector de Cadaqués.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Narcis de Guitart, Manuale omnium instrumentorum (1713-1755), foli 110.

APÈNDIX 21

4 d'abril de 1730

Apoca de de Joan Torras a la confraria de sastres de Cadaqués

Joannes Torras, sculptor villa de Figuerÿis in villa de Cadaqués diocesis Gerundae habitator. Gratis et thenore p(rese)ntis omnibus illis melioribus via quibus per convenio et promito vobis Josep Palau et Petro Llorens sartoribus dictae villae de Cadaqués p(rese)ntibus quod faciam et fabricabo quoddam retrotabilum sanctae Luciae sicut et quem ad modum est factum a fabricatum retrotabilum Sancti Iosephi ecclesiae parochialis Beatae Mariae dictae villae de Cadaqués ÿ mea ÿ frontal expensis meis, salvo quod pro labore et lignis ac leteris necessariÿi pro dicto retrotabuli habeatis mihi dare et solvere sexaginta quatuor libras moneta bar(celones)a et nisi promito, iuro. A nos dicti Iosephus Palau et Petrus Llorens hÿs p(rese)ntes acceptamus et covenimus et promitimus vobis dicto Joanni Torras dictas sexaginta quatuor libras vobis dare et solvere pro dicto retrotabulo et ceteris necessariÿis et prohysque obligamus simul et insolidum bona renuns bene finis et iuribus dividens et cedendarum actionum novarum constitutionum et consuetudini. Bar(celon)ae iusu per promitimus iuramus. Item ego dictus Joannes Torras firmo apocham a viginti octo libris sex soldis ad bonum compotum laboris dicti retrotabuli habitis at receptis ad voluns numerando realiter et de facto in nott(oriu)s et testium infr(ascriptum) omnia renuns exceps testes honor(abilis) Abdon Rubies, pharmacopula et Honoratus Roig sutor ambo dictae villae.

Actum in villa de Cadaqués. Die IIII aprilis MDCCXXX.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Narcís de Guitart, Manuale omnium instrumentorum (1713-1755), foli 118.

APÈNDIX 22

5 d'abril de 1730

Mort i enterro de Francesca Barnoya esposa de Joan Torras

Viii dia sinch del mes de abril del any mil setcents ÿ trenta en lo sementiri de esta iglesia parroquial de Santa Ma(ria) de Cadaqués, bisbat de Gerona es estat henterrat lo cos de Franc(isca)a Torras muller que era de Joan Torras (escultor) de Figueras, á rebut tots los sacraments no a fet testament, se a fet lo henterro simple.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Llibre d'obits (1700-1760) fol 61.

APÈNDIX 23

5 d'abril de 1730

Enterro de Francesca Barnoya

Joan Torras escultor a fet celebrar lo cos present de sa muller ab mitja lluminaria. Deu a la obra 10 sous.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Llibre dels enterros de l'església (1700-1805), foli 23.

APÈNDIX 24

2 d'abril de 1731

Pere Costa Cases i Josep Cortada

Acte de visura del retaule major de la iglesia de Cadaqués

Pera Costa mestre escultor de Bar(ce)lo(na) cridat per los elets de la fabrica del retaule major de Cadaqués que son Carlos Prats y Verdaguer, Pera Ballesta y Bans, Miquel Dalmau y Joan Batista Cabrissas de part dels dits elets, y Josep Cortada mestre escultor de Gerona cridat per la part de Joan Torras escultor de Figueras avent visurat dit retaule major aixó y tot lo que a fet y construit en ell Joan Torras escultor de Figueras segons lo contracte te fet y firmat ab dits elets y de manera que en dit contracte, se obliga a fer-lo y fabricarlo com llargament compta en lo acta firma(t) en poder de mi Narcis de Guitart rector als trenta hu del mes de mars del any mil set cents vint y set: an dit y declarat dit Pere Costa, y Joseph Cortada y en mà mia an jurat ser veritat lo següent aixó y an declarat com esta dit ser imperfeccions y taras notorias y principals las següents cosas. P(rimer) o los adornos del remato més alt del pelicano no deu ser més bolant en forma segons la traça.

Ms. Lo s(a)nt Thomas no te lo relleu que deu, -y los aretjes que estan al peu del s(a)nt estan faltats d'art y proporcio.

La cornisa del domó passa desigual la que avia de passar igual en tots los resalts, y las dos aberturas huna per part que prenan lo naxament a las columnas grans forman hun arch apart tot devian pendrer lo ple ho ambotit á punt rodo com demonstra la trassa, y a la obra esta fora del estil ho modo que deu las cosas y grave falta.

Ms. Se á de continuar la gloria á la mitja taronja del mitg del domo.

Ms. Las tres figuras que forman la coronació de Nostra Senyora son imperfectas y faltadas de ralleu, pues las figuras sueltas deven tenir tot bulto tot relleu lo que nos veu en ellas en la obra.

Ms. Se an de adobar los dos penjans de flors que baixan hun á cada canto ho extrem del arch principal del domo á cada canto ho extrem del arch principal y en res estan com a la trassa.

Ms. Los fermos que pujan sobre la cornisa del domo, los quals corresponen al ferm que divideix los archs de dit domo se troban en molt mes curts del que ab la trassa demostra imperfecció notoria.

Ms. Se an de posar a son lloch, las dos alas dels dos angels del remato que han per part estat al costat del palicano, y estas portarlas a son endret com an la trassa se demsotra.

Ms. Los dos frontispicis de sobra las columnas grans són més alts del que en la trassa se demostra.

Ms. Las dos pasteras del S(a)nt March y del S(a)nt Mateu se an de posar a son plom com y també las figuras dels dits sancts que cauen endarrera tenint tambe ditas imatges la imperfecció de contra art y reglas essent també faltats del degut relleu. Los adornos de ditas pasteras conforme demostra la trassa y lo puesto requireix.

Ms. Es tambe imperfect segons art la gloria del domo.

Ms. Faltan dos minyons sobre del frontispici de la cornisa de las pastera principal conforme son a la trassa.

Ms. Falta á correr per dins de dita pastera principal la cornisa que no obstant ser dita pastera ab diferent idea de la trassa devia correr dita cornisa per dins de dita pastera.

Ms. La figura principal y de tot imperfecta faltada de art, regla y proporcio.

Ms. La columna gran de la part del evangeli se troba fora de son plom la que se a de posar a plom esmanant també aquella garlanda de sota los minyons que estan dalt de las ditas columnas fen las com estan a la trassa.

Ms. Se deu adobar la aguila y lo bou de S(a)nt Joan y de S(a)nt Lluch per estar imperfectas.

Ms. A la quarta columna huna per part de las dos pasteras de S(a)nt Joan y de S(a)nt Lluch faltan als capitells de ditas columnas un rengla de fulles a cada capitell segons demostra la trassa.

Ms. Faltan dos gerros ab huna flamula cada hun en los resalts exteriors del socul fet de la cornisa sobre las pasteras de S(a)nt Joan y de S(a)nt Lluch.

Ms. Las quatre historias grans que son lo dal naixament de N(ostr)e S(enyo)r ... la de la nunciata, la del naixament de Nostra Sen(yo)ra devia y deu ser clos sens fer gueço agon al ruedo de ditas historias.

Ms. Los dos angels que hun a cada costat de la pastera ho ninxo de Nostre Sen(yo)ra y estan son fora de proporcio y art com y així mateix las historias de la nunciata y del naixament de Nostre S(enyo)r.

Ms. Las dos altres historias del naxament o de la presentació de Nostre Sen(yo)ra ab los dos Sants Joan y March nos diu estin segons art, pero a computant ab las demas figuras de dit retaule tenan estar huna suficiencia com així tambe las dos historias de la paciò que son al pedestral.

Ms. Lo sacrari es totalment variat de la trassa sent esta variacio ab disminucio de molta feina de la qui se demostra ab la trassa ab la imperfeccio dels nois que en dit sacrari se troban y tambe se troban improporcionadas las dits sanctas que estan a cada costat de la grada. Y finalment y executat ab imperfecció tot lo que toca á figuras minyons y serafins com y en algunas cosas de la arquitectura y talla ja referit com y de veurer de la mateixa obra lo valor que te lo esmenar ditas faltas

declaran dits visuradors valen poch mes ho menos per posaro tot segons art y ab la perfeccio deu estar tot sis centas lliures moneda barcelo(nes)a. Actum en la vila de Cadaqués als dos del mes de abril del any mil set cents trenta hu. En testimonis del r(evere)nt March Bertrana prevere y vicari y pres per mi Narcis de Guitart r(evere)nt.

Los dits s(nyor)s Pere Costa y Josep Cortada declaran baix lo mateix jurament per la pretencio del dit Joan Torras da que se li deuen pagar las milloras del dir retaula que ditas milloras sols valan lo següent:

P(ri)mer)o per lo sacrari petit 7 lliures B(arcelonesas) 16 sous.

Ms. Per las milloras se troban als peus del retaule 30 lliures.

Ms. Los panys de las portas de S(a)nt Pera y S(a)nt Pau junt ab ditas imatges comtant des de terra fins alt 100 lliures.

Ms. Per las milloras del padrestal 20 lliures.

Ms. Per las guarnicions de las quatra historias grans y dos xicas 56 lliures.

Ms. Las milloras sobra las pasteras de S(a)nt Joan y S(a)nt Lluch 20 lliures.

Ms. Per los candalers grans 24 lliures.

Ms. L'ascorn ho banch 16 lliures 16 sous.

En lo de la figura y trono no y diuen res pues podia valer mes lo trono que la figura y e(s) contra.

Actum a Cadaqués als 2 abril de 1731 tot ho an declarat en testimonis 274 lliures 12 sous de Josep Serinyàna pescador y del r(evere)nt March Bertrana p(re)v(e)ra.

Vui als dos de abril del any mil set cents trenta ho pres per mi Narcis de Guitart p(revere).

Lo r(everen)t de Cadaqués estimava al s(enyo)r prior copia eiix paper no posant xifra alguna si tot ab lletra com tambe dia y any y bona lletra.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Narcis de Guitart. Manuale omnium instrumentorum (1713-1755), folis 127-129.

APÈNDIX 25

6 d'abril de 1733

Decisió de l'Art de la Pesca

Tots los patrons de Bolitgs y Fogaters que en todas las nits reservadas per la solemnitat de la festa, com son lo día de la Santa Creu y todas las terceras dominicas a la vigilia ho a la hentrada de la festa, nos pot pescar que a las segonas vespres, ho al axir se pot pescar y lo dia de la Ascensió Pentecostes, so es los dos días. Lo dia de Corpus Christi, S(a)nt Joan, S(a)nt Pera, Ma(ria) Sant(issi)ma de agost, Maria San(tissi)ma de setembre, Sant Jacinto, Tots Sants, en dits dias nos pot pesca a la hentrada y aixida. Aixis mateix se resolt que todas las nits que se va a pescar se doni a la huna part per companyia a la obra de la isglesia, aixos es mitja roba en

MORIR A CADAQUÉS FENT RETAULES

amunt, es dir que si sols se agafa mitja roba de peix en tots per quiscun nos daria part y tot lo dit an firmat dits tots los patrons de Bolitg en testimoni del s(enyo)r Fr(ancis)co Marques pagés y del s(enyo)r Rafael Tregols apotecari. Actum als 7 abril 1733. Firma Narcis de Guitart rector, notari.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Llibre de ordenances de la Pesquera de la villa de Cadaqués desde lo any 1542, foli 65.

APÈNDIX 26

4 de juliol de 1770

Endaurat del retaule

Se ha començat de daura lo retaule major de la iglesia parroquial de Santa Maria de Cadaqués, a dos quarts de les nou del mati, posant la primer pany lo s(enyo)r Domingo Pell neg(ocia)nt de dita vila, y proseguint continuad(ame)nt los s(enyo)rs daurados Pere Tremols y Pere Anton Moret, essent administradors Jaume Alfaras, Joseph Deulovol, Joan Btta Cabrissas i Mathias Llorens.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués

Obra (1707-1857) (1702-1874), sense foliar.

APÈNDIX 27

4 de juliol de 1770

Endaurat del retaule

En lo any 1770 en lo mes de maig escombraren la isglesia paroquial y la emblanquinaren trobanse lo dia de sincojesma a 3 de juny pasadas ditas festas comensaren a enguixar lo retaula major y lo dia 4 de juliol de dit any, comensaren a endorar ho a posar or y fer las floretas que son desota la bolta.

Arxiu Particular

Llibra de notas de Pere Cassanyes, mestre de cases de Cadaqués.

APÈNDIX 28

25 d'agost de 1774

Mort i exèquies de Pere Espinet

Als vint y sinch de agost del any mil set cents setanta y quatre morí Pere Espinet escultor natural de Sant Esteve de Pardinias, bisbat de la Seu d'Urgell d'edat sexanta y un an(y)s marit de Isabel Espinet y Segobia habitants en Olot, vüy die

treballant de son offici en la present parroquia de S(an)ta Maria de Cadaqués fill legitim y natural de Joseph Espinet, moliner y de Maria sa muller de dalt de dita parroquia de Sant Esteve de Pardinás, vall de Ribas, bisbat de la Seu d'Urgell. Rebi los sacraments de penitencia y eucharistia y no de la extremauncio, per haver-li vingut un repentino accident, no consta havet fet testament. Al cadaver del quan se le ha donat sepultura en lo sementiri del hospital de la present parroquia (ahont mori) als vint y sis de dets mes y any, havently celebrat los officis de enterro ab la assistencia del econom (Eudald Sala), un vicari, y dos beneficiats propter Dei amorem.

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués
Llibre d'Obits (1764-1803), foli 109.

APÈNDIX 29

26 d'agost de 1774

Exèquies de Pere Espinet

Se ha celebrat lo cos present per al q(uon)dam Pere Aspinet ascoltor abitant en Olot ab mitg lluminaria. 10 sous

Arxiu de la Parròquia de Cadaqués
Llibre dels Enterros de l'Església (1700-1805) , foli 248.